

F7030 Rentgenový rozptyl na tenkých vrstvách

O. Caha
PřF MU

Prezentace k přednášce
Numerické simulace
Příklady experimentů
Vybrané vztahy

Sylabus

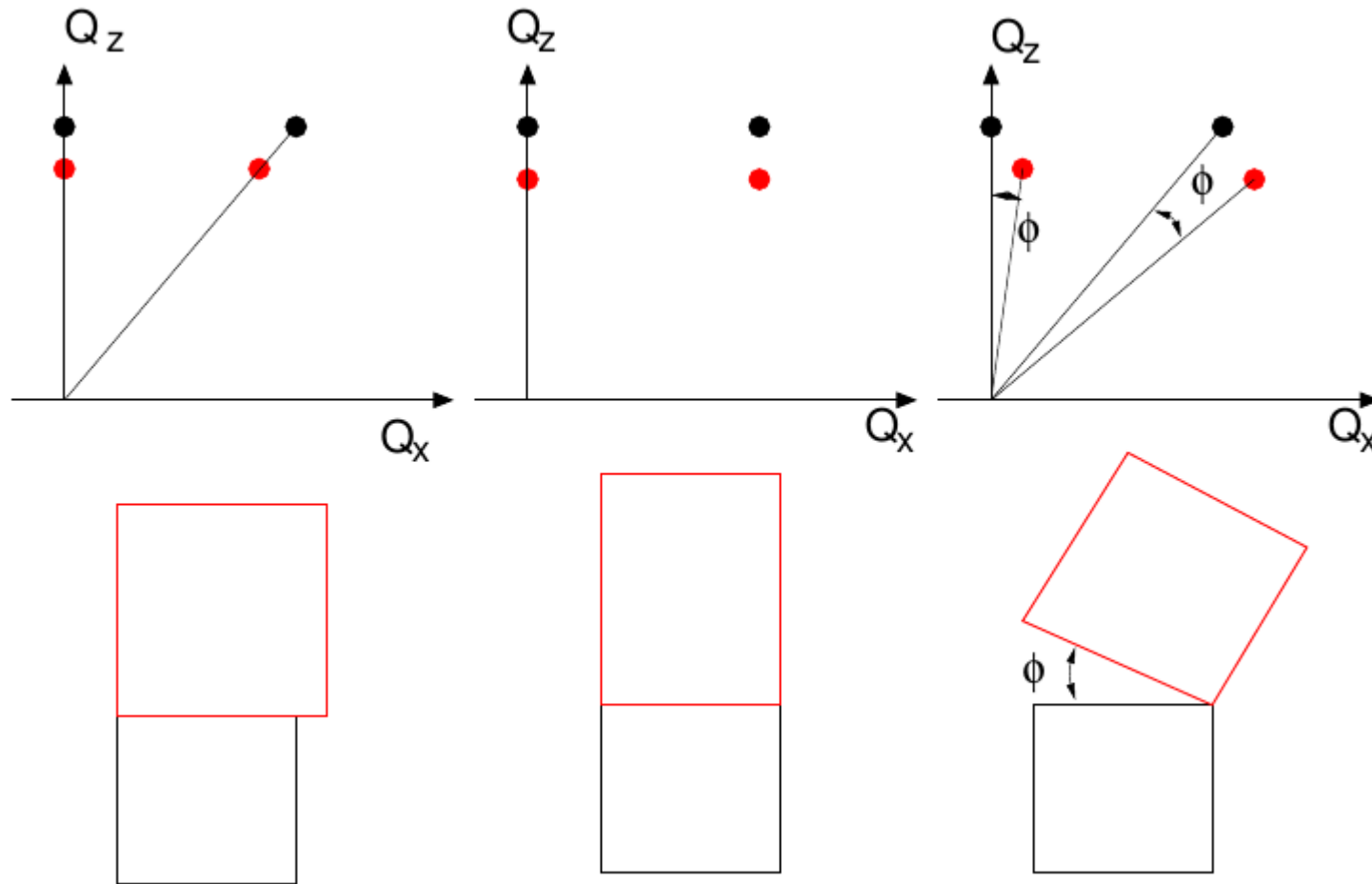
- **Elementární popis vlnového pole:** Rtg vlna ve vakuu; Greenova funkce volné částice, reprezentace rovinnými vlnami; Rozptyl vlnění, diferenciální účinný průřez; Směr vlny rozptýlené na tenké vrstvě nekonečných laterálních rozměrů; Klasifikace teorií rozptylu.
- **Kinematická teorie rozptylu na ideálních strukturách:** Rozptyl na atomu; Rozptyl na malém krystalu; Rozptyl na tenké vrstvě, rtg difrakce, rtg reflexe; Empirické započtení lomu a absorpce.
- **Kinematická rtg difrakce na porušených tenkých vrstvách:** Homogenní deformace, pseudomorfní a relaxované vrstvy; Periodické supermřížky; Náhodná deformace, koherentní a nekoherentní rozptyl; Laterální struktury; malouhlý rozptyl na nanostrukturách s krátkodosahovým a dalekodosahovým uspořádáním.
- **Dynamická teorie rozptylu:** Rovnice pro vlny v krystalu; Dispersní plochy; Okrajové podmínky na povrchu krystalu; Jednovlnová aproximace, rtg reflexe na volném povrchu a multivrstvách; Dvouvlňová aproximace, rtg difrakce na polonekonečném krystalu a vrstevnatém systému; Nekoplanární difrakce.
- **Semikinematická aproximace:** Semikinematická aproximace; malouhlý rozptyl na nanostrukturách na povrchu a uvnitř krystalu; difúzní rozptyl v okolí difrakce na poruchách uvnitř krystalu.
- **Rtg reflexe na drsných rozhraních:** Statistický popis drsnosti; Fraktálová drsnost; Samouspořádané struktury; Koherentní reflexe na drsných rozhraních; Difúzní rozptyl na drsných rozhraních.
- **Experimentální aspekty:** Zdroje rtg záření; Rtg difraktometr, rozlišovací funkce v recipročním prostoru; Rtg detektory.

Literatura: U. Pietsch, V. Holý, T. Baumbach, *High resolution x-ray scattering: from thin films to lateral nanostructures*, Springer 2004.

Kinematická teorie difrakce

Kinematicá teorie

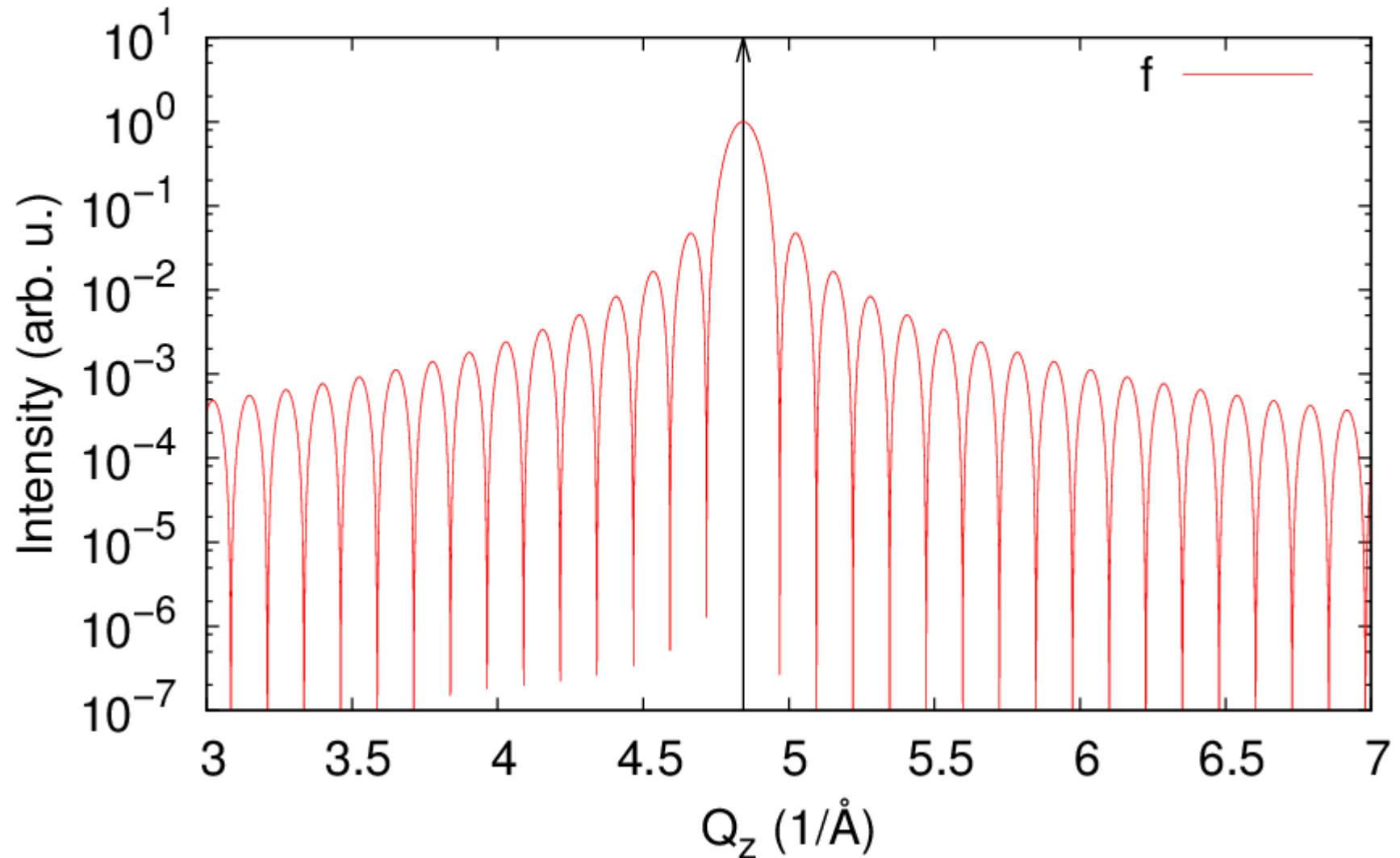
Polohy difrakčních maxim pro různé vzájemné polohy mřížky vrstvy a substrátu

Kinematická teorie

Jednoduchá vrstva, šipka poloha $2\pi/a$

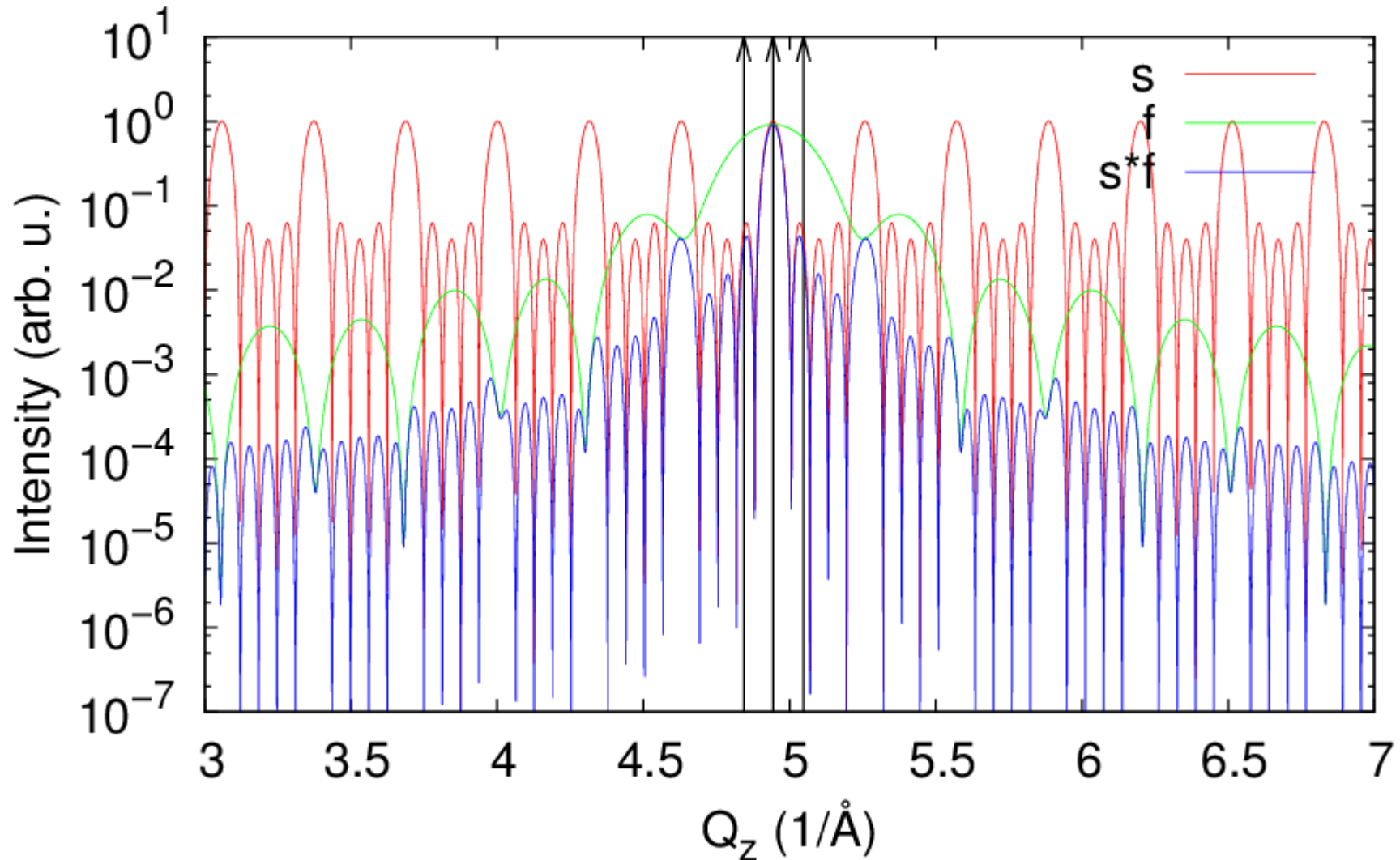
$$T_a = 50\text{\AA}, a_a = 5.189\text{\AA}$$

Kinematicá teorie

Multivrstva s – geometrický faktor, f – strukturní faktor, sf – celková intenzita

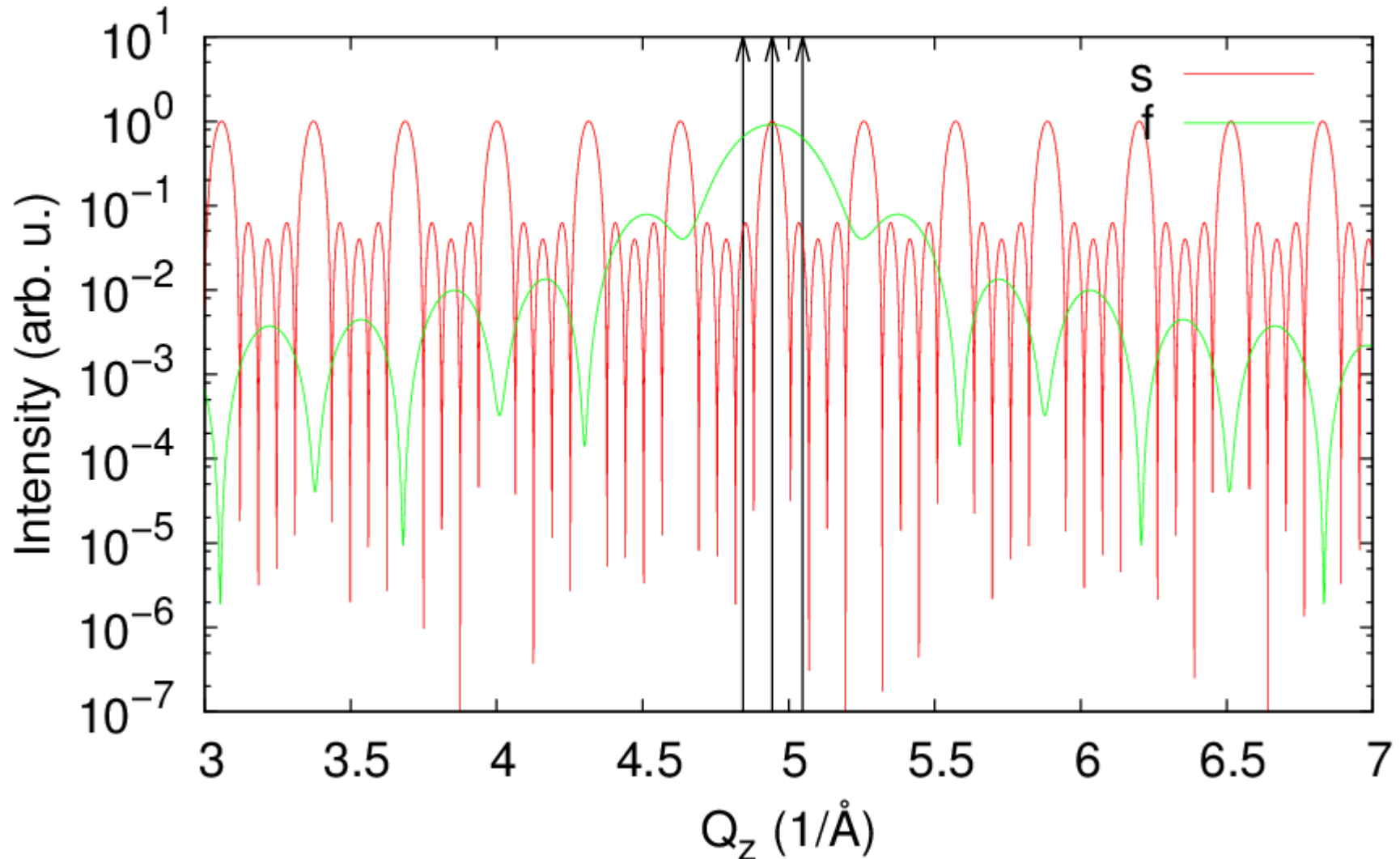
$$T_a=10\text{\AA}, T_b=10\text{\AA}, N=5, a_a=5.189\text{\AA}, a_b=4.979\text{\AA}$$

Kinematicá teorie

Multivrstva s – geometrický faktor, f – strukturní faktor, sf – celková intenzita

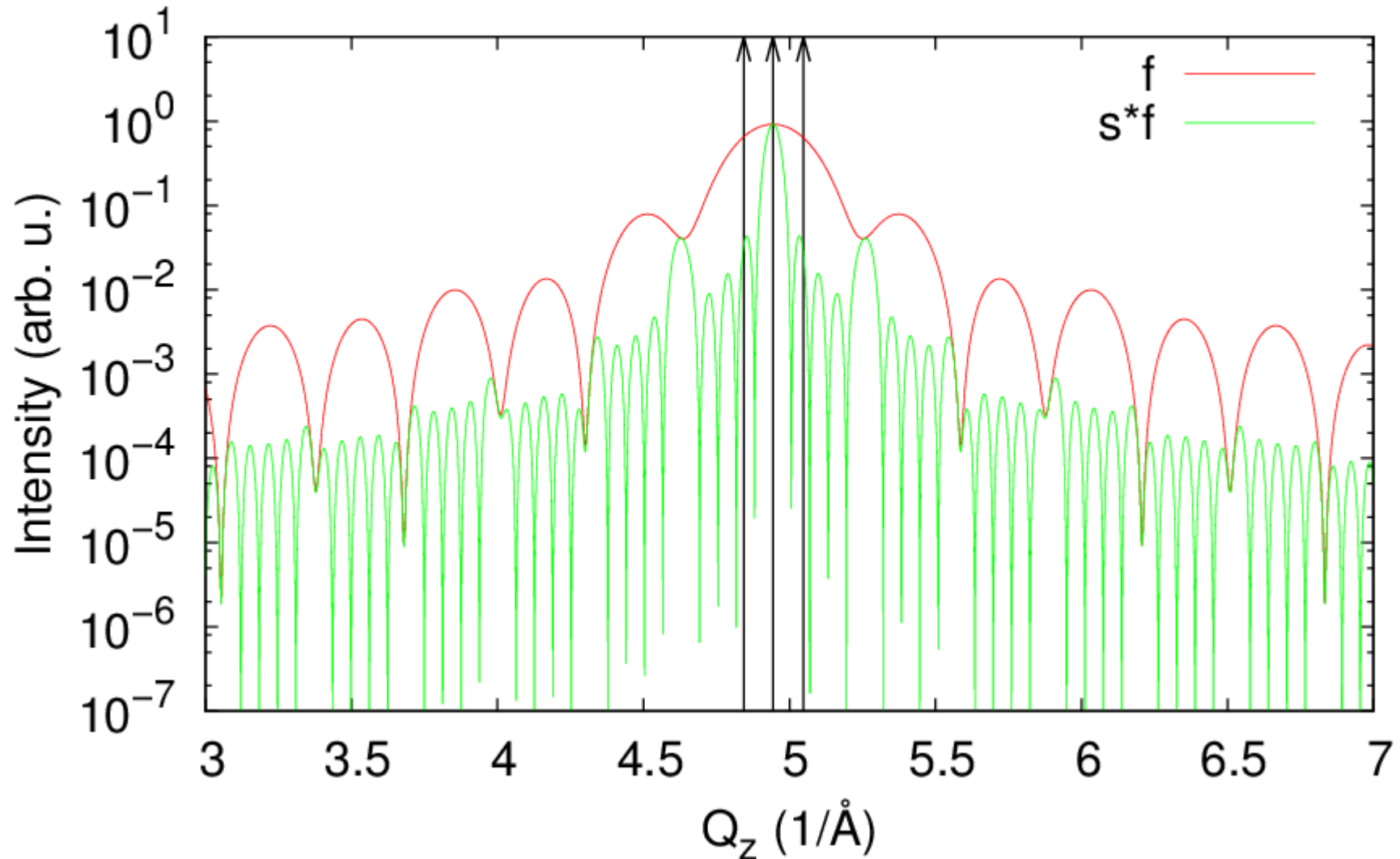
$$T_a=10\text{\AA}, T_b=10\text{\AA}, N=5, a_a=5.189\text{\AA}, a_b=4.979\text{\AA}$$

Kinematicá teorie

Multivrstva s – geometrický faktor, f – strukturní faktor, sf – celková intenzita

$$T_a=10\text{\AA}, T_b=10\text{\AA}, N=5, a_a=5.189\text{\AA}, a_b=4.979\text{\AA}$$

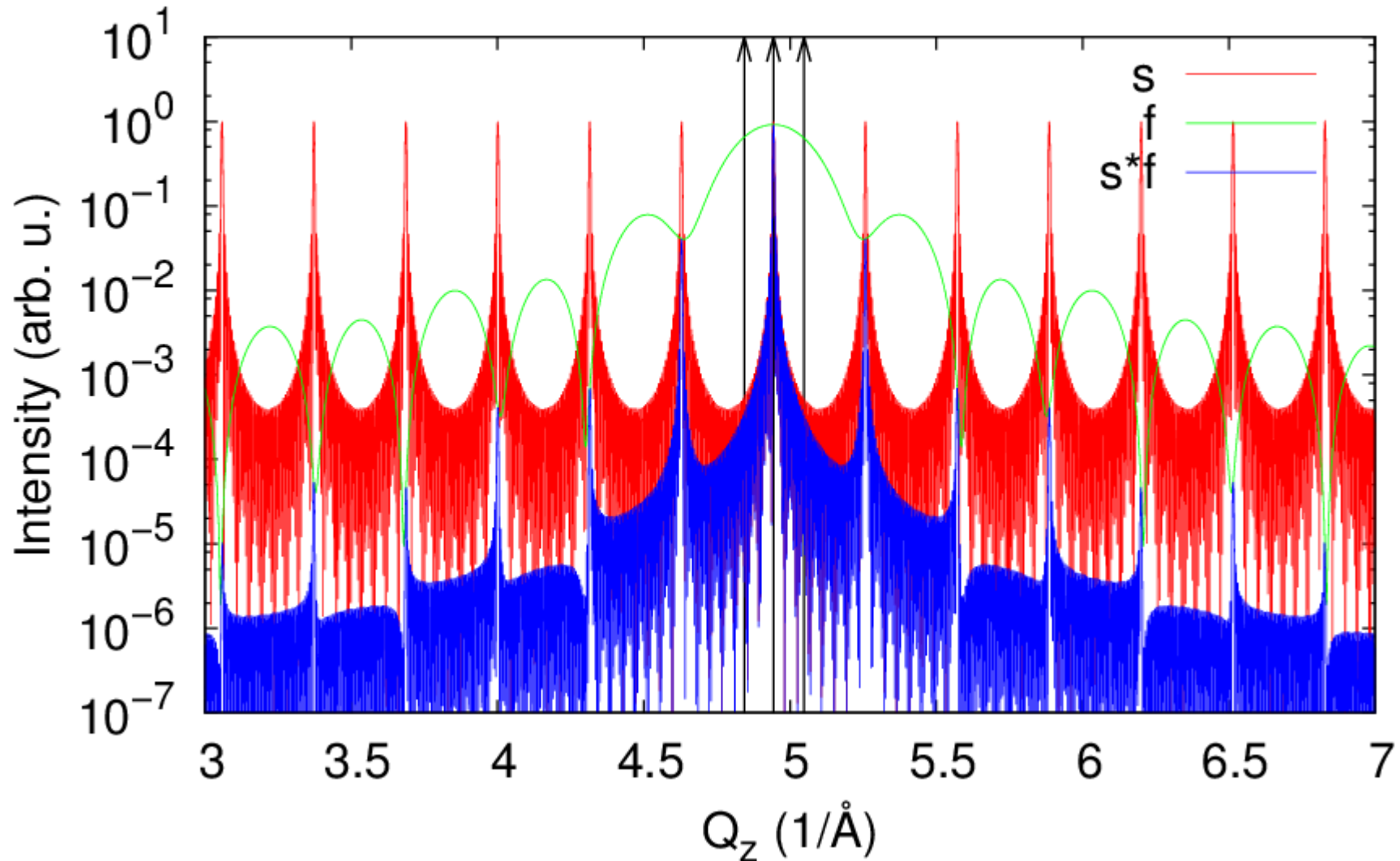

Kinematická teorie

Multivrstva s – geometrický faktor, f – strukturní faktor, sf – celková intenzita

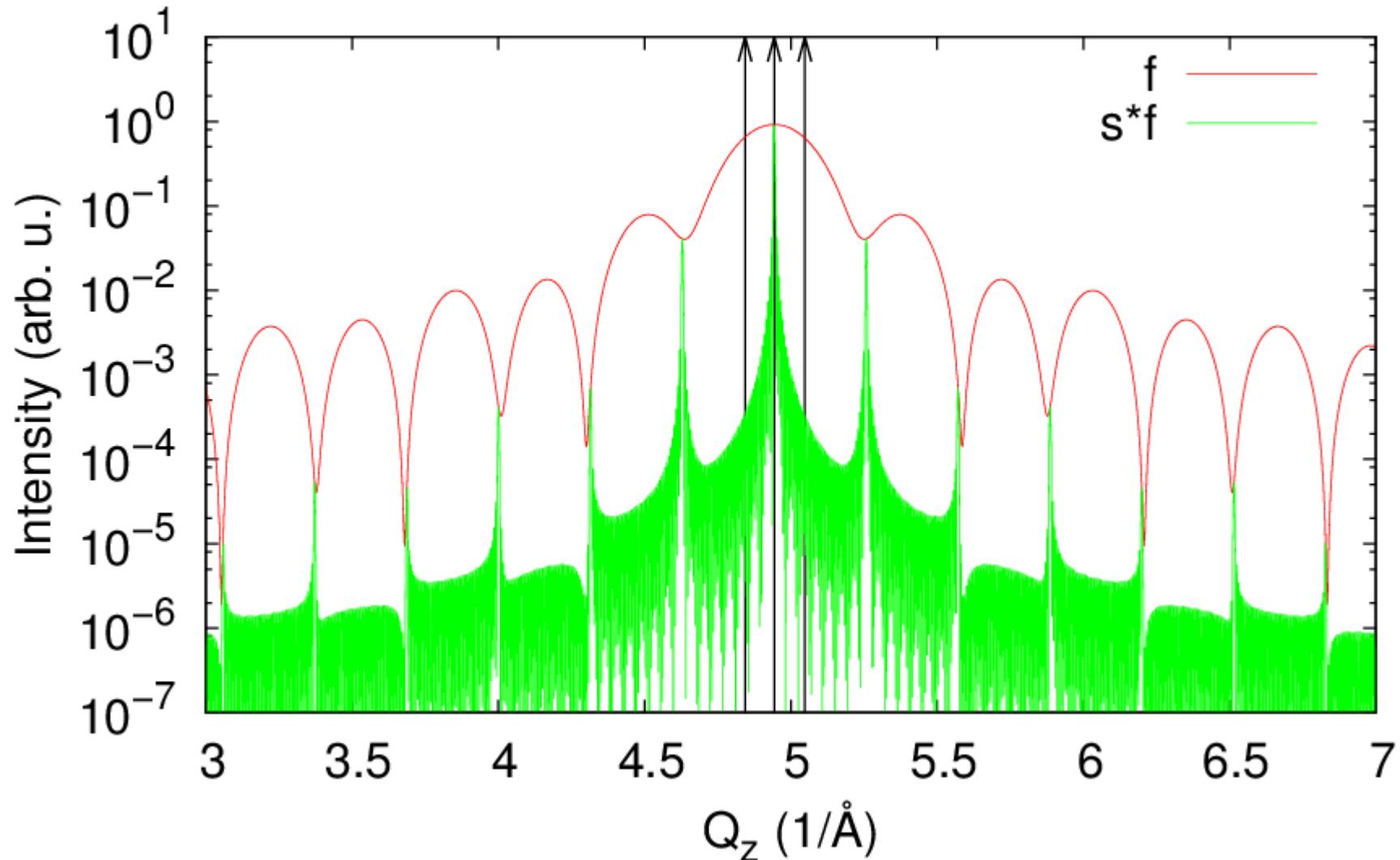
$$T_a=10\text{\AA}, T_b=10\text{\AA}, N=50, a_a=5.189\text{\AA}, a_b=4.979\text{\AA}$$

Kinematicá teorie

Multivrstva s – geometrický faktor, f – strukturní faktor, sf – celková intenzita

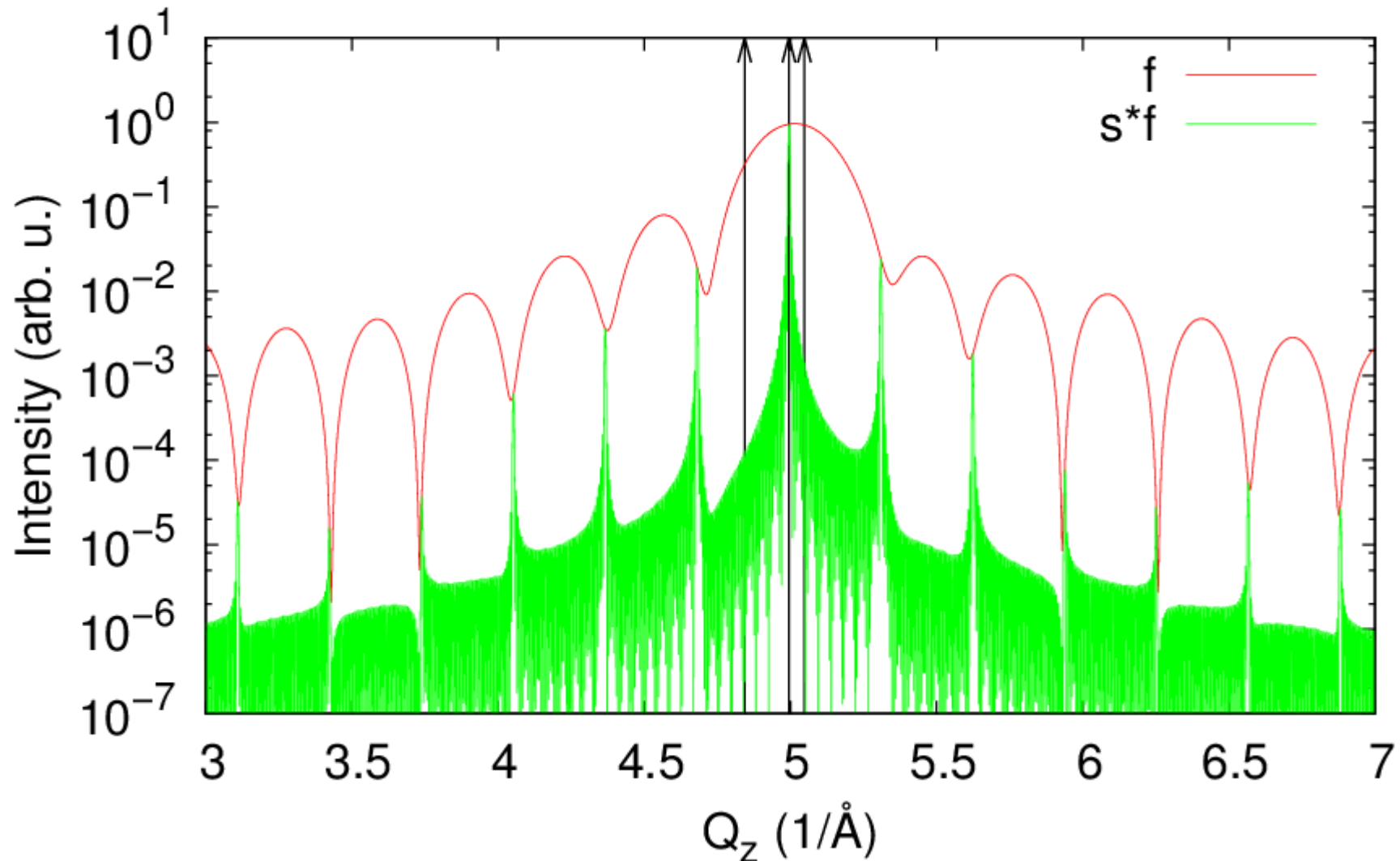
$$T_a=10\text{\AA}, T_b=10\text{\AA}, N=50, a_a=5.189\text{\AA}, a_b=4.979\text{\AA}$$

Kinematicá teorie

Multivrstva s – geometrický faktor, f – strukturní faktor, sf – celková intenzita

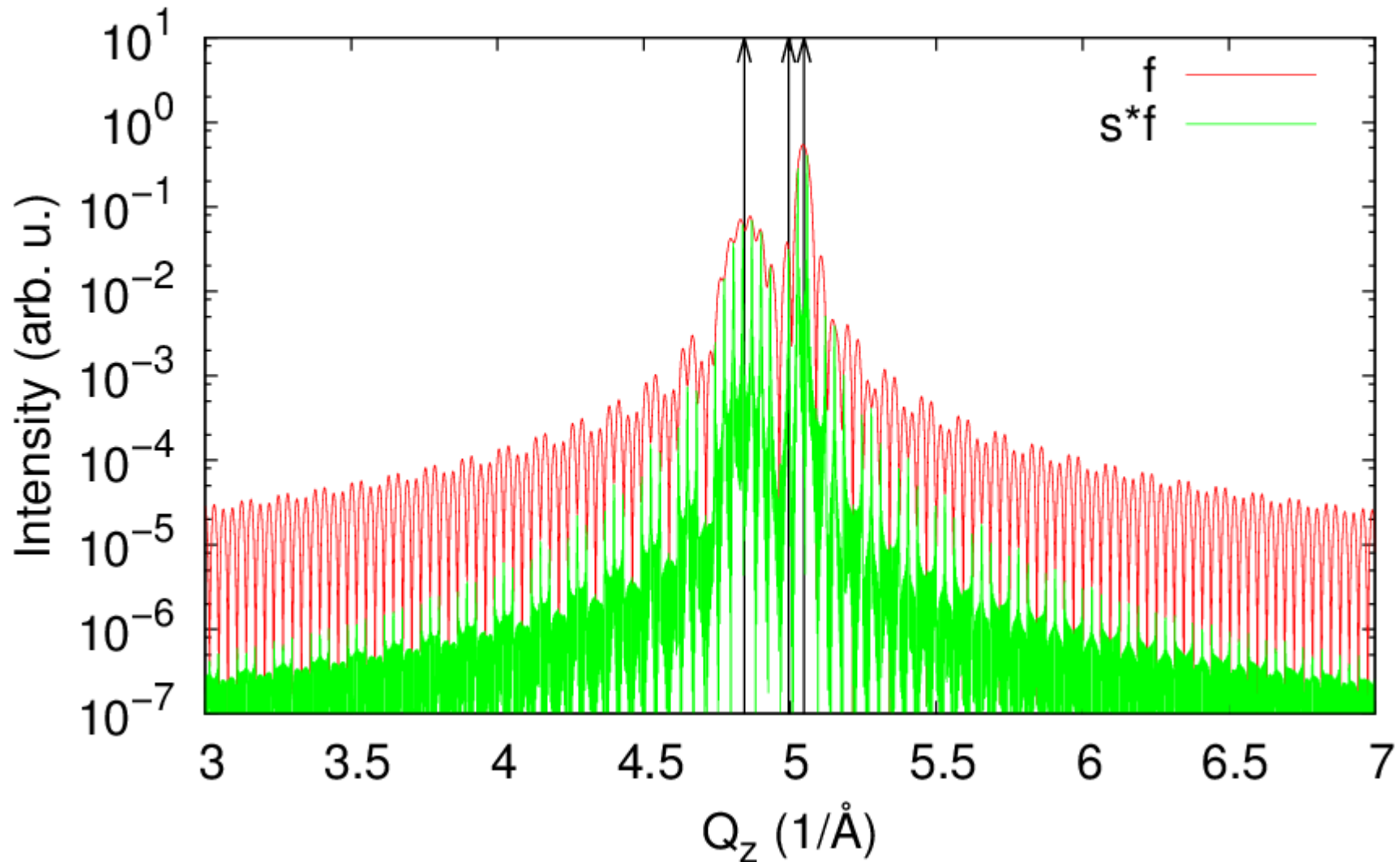
$$T_a=5\text{\AA}, T_b=15\text{\AA}, N=50, a_a=5.189\text{\AA}, a_b=4.979\text{\AA}$$

Kinematicá teorie

Multivrstva s – geometrický faktor, f – strukturní faktor, sf – celková intenzita

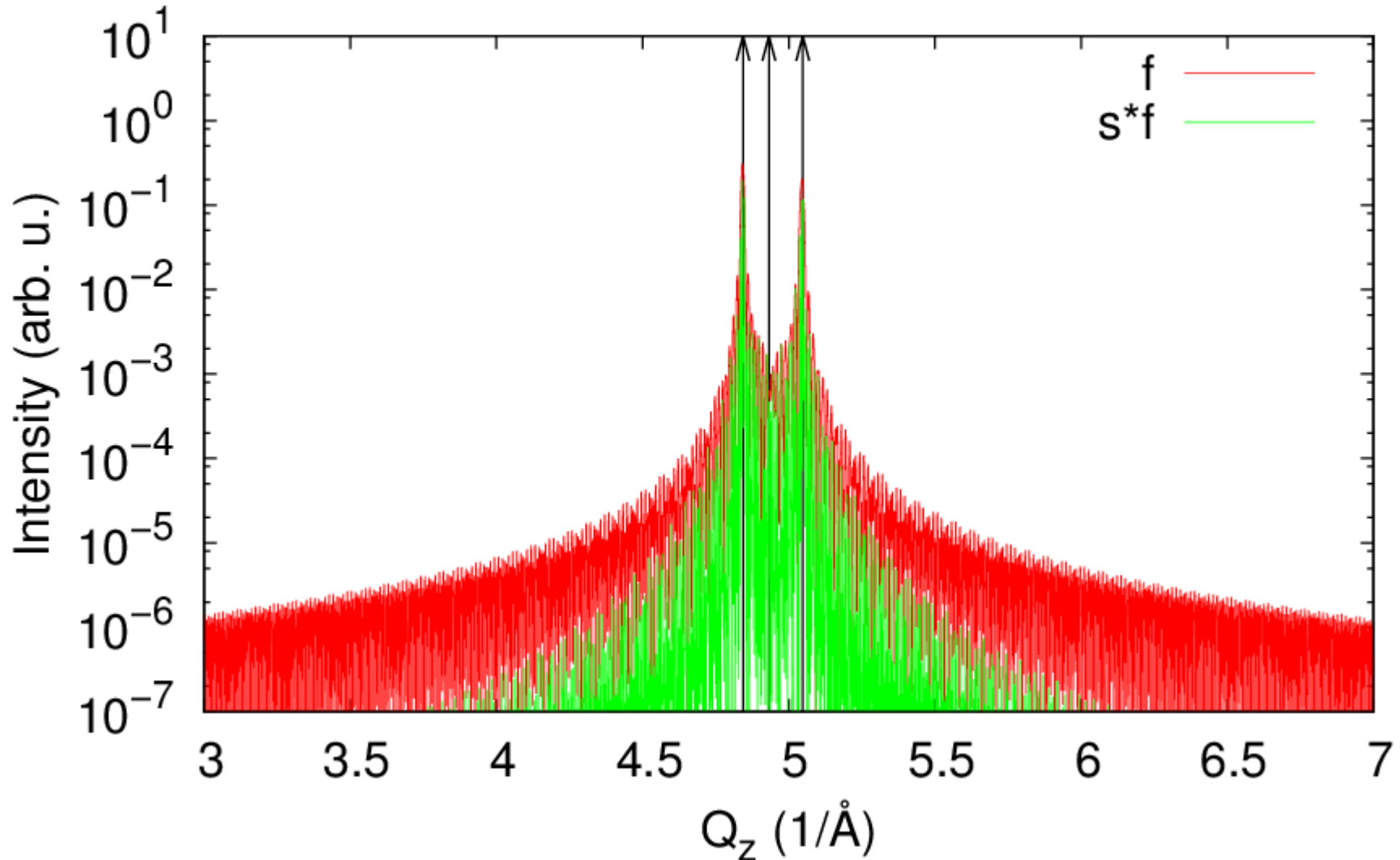
$$T_a=50\text{\AA}, T_b=150\text{\AA}, N=10, a_a=5.189\text{\AA}, a_b=4.979\text{\AA}$$

Kinematicá teorie

Multivrstva s – geometrický faktor, f – strukturní faktor, sf – celková intenzita

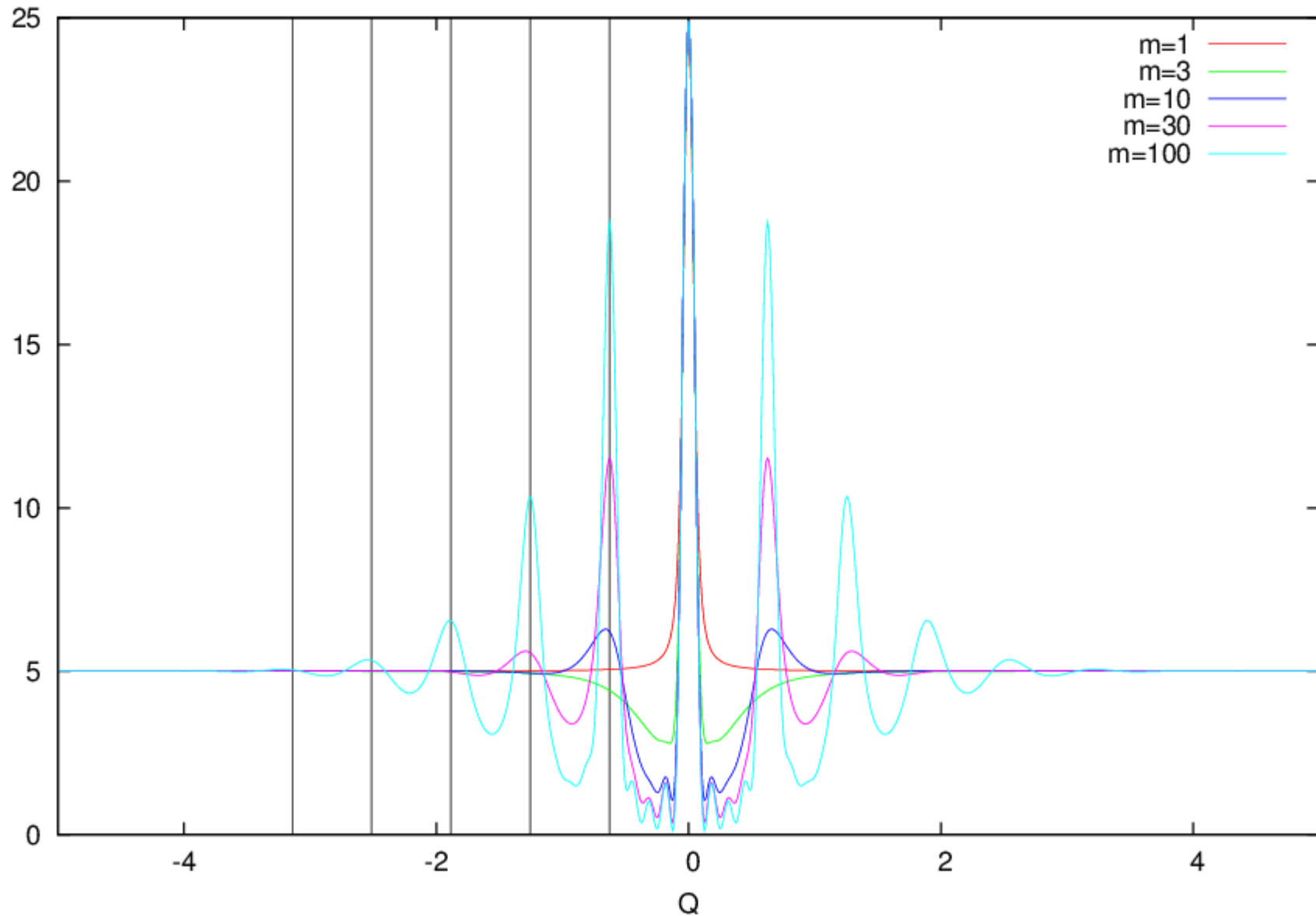
$$T_a=500\text{\AA}, T_b=400\text{\AA}, N=10, a_a=5.189\text{\AA}, a_b=4.979\text{\AA}$$

Kinematická teorie

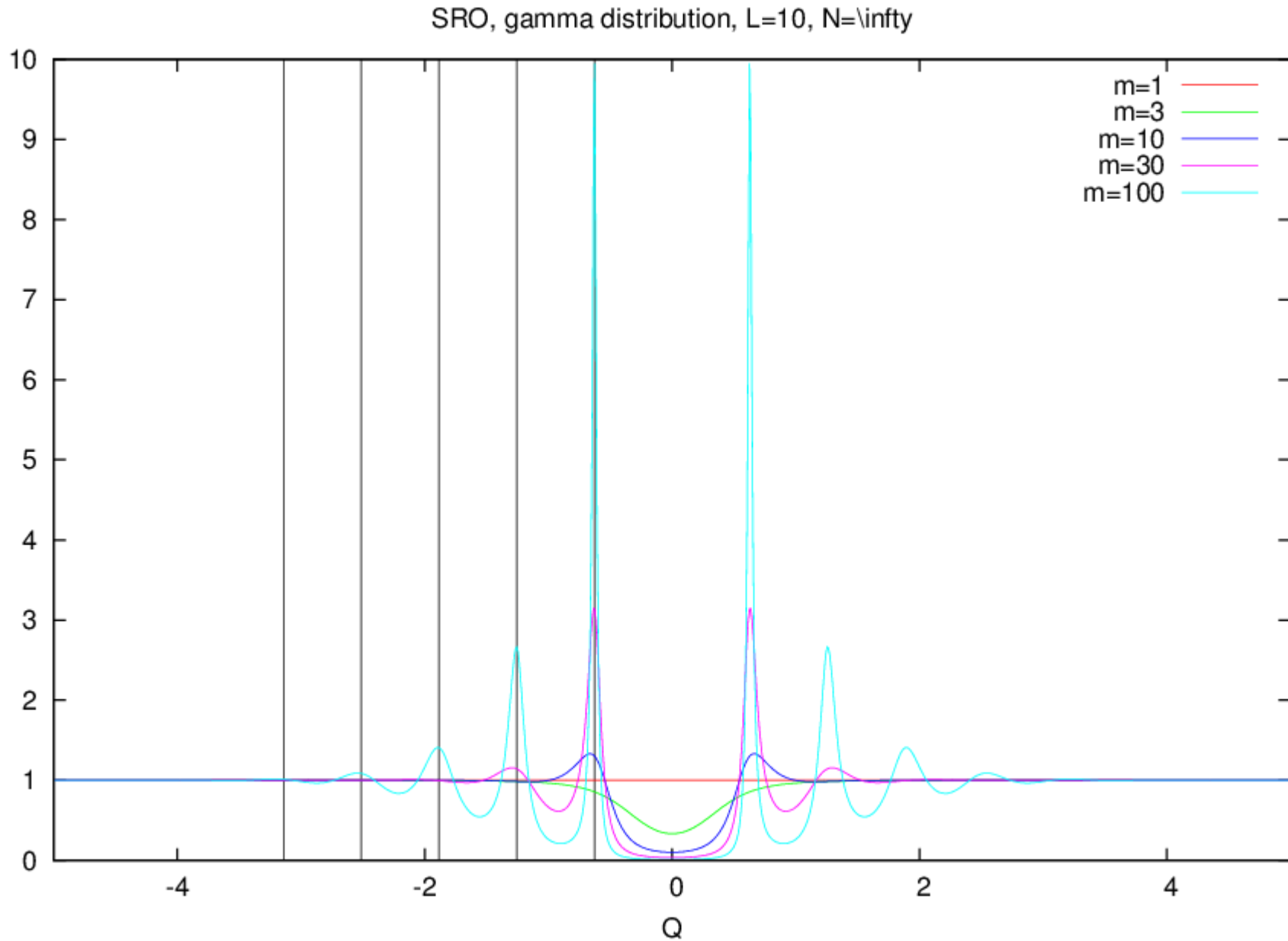
Malúhlý rozptyl an uspořádaných částicích

SRO, gamma distribution, $L=10$, $N=5$

Kinematická teorie

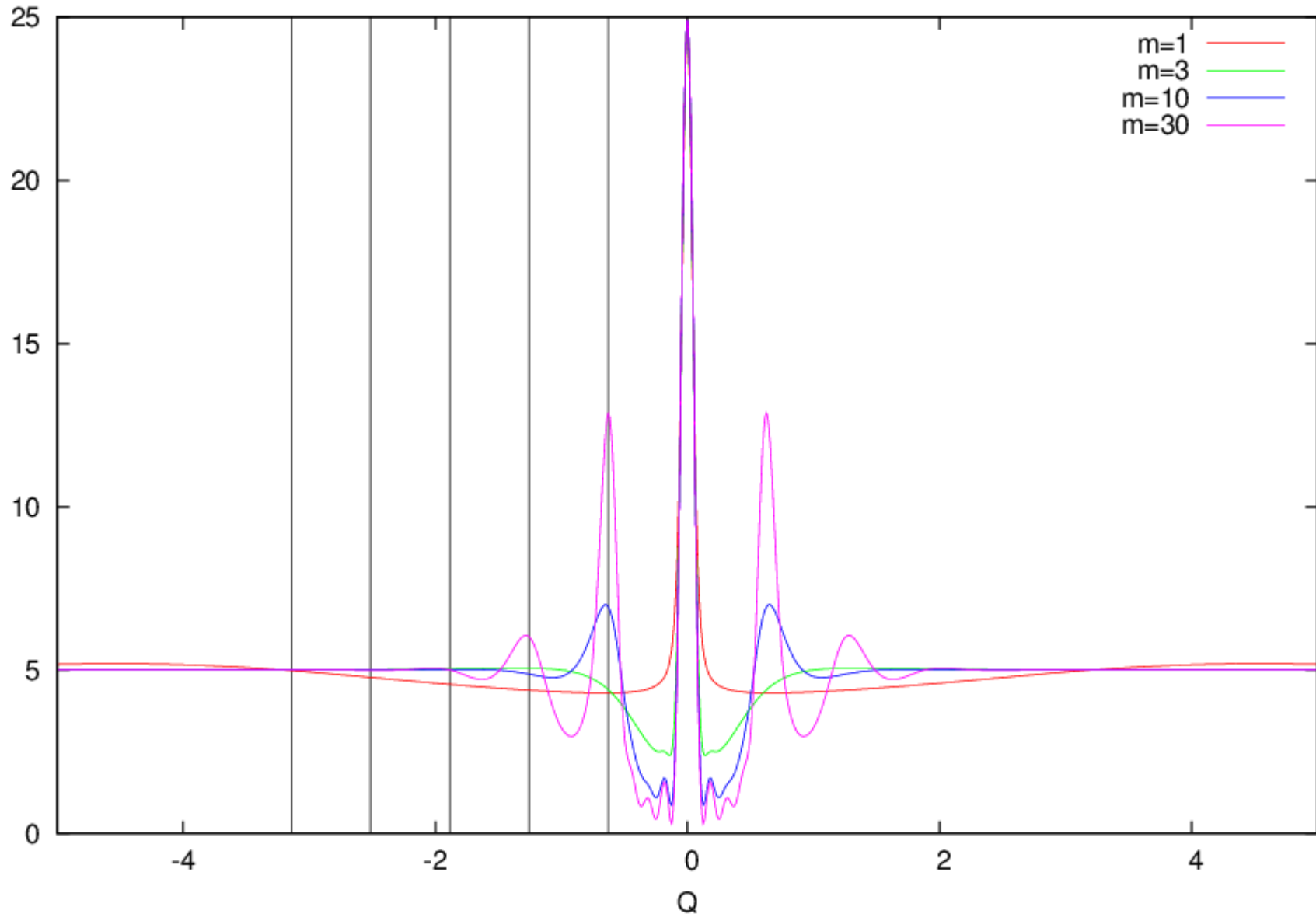
Malúhlý rozptyl an uspořádaných částicích

Kinematická teorie

Malúhlý rozptyl an uspořádaných částicích

SRO, shifted gamma distribution, $L=10$, $L_0=1.0$, $N=5$

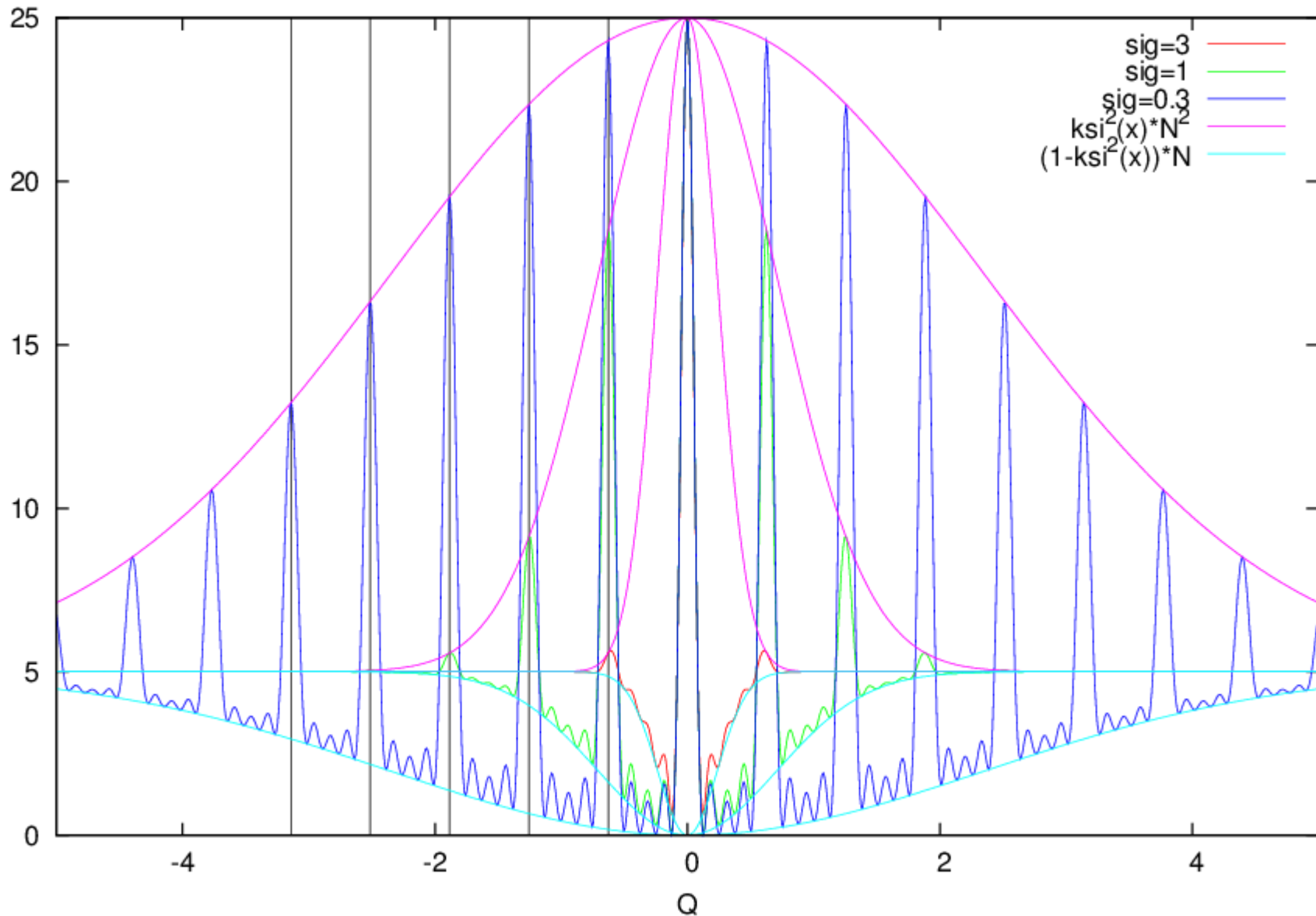

Kinematická teorie

Malúhlý rozptyl an uspořádaných částicích

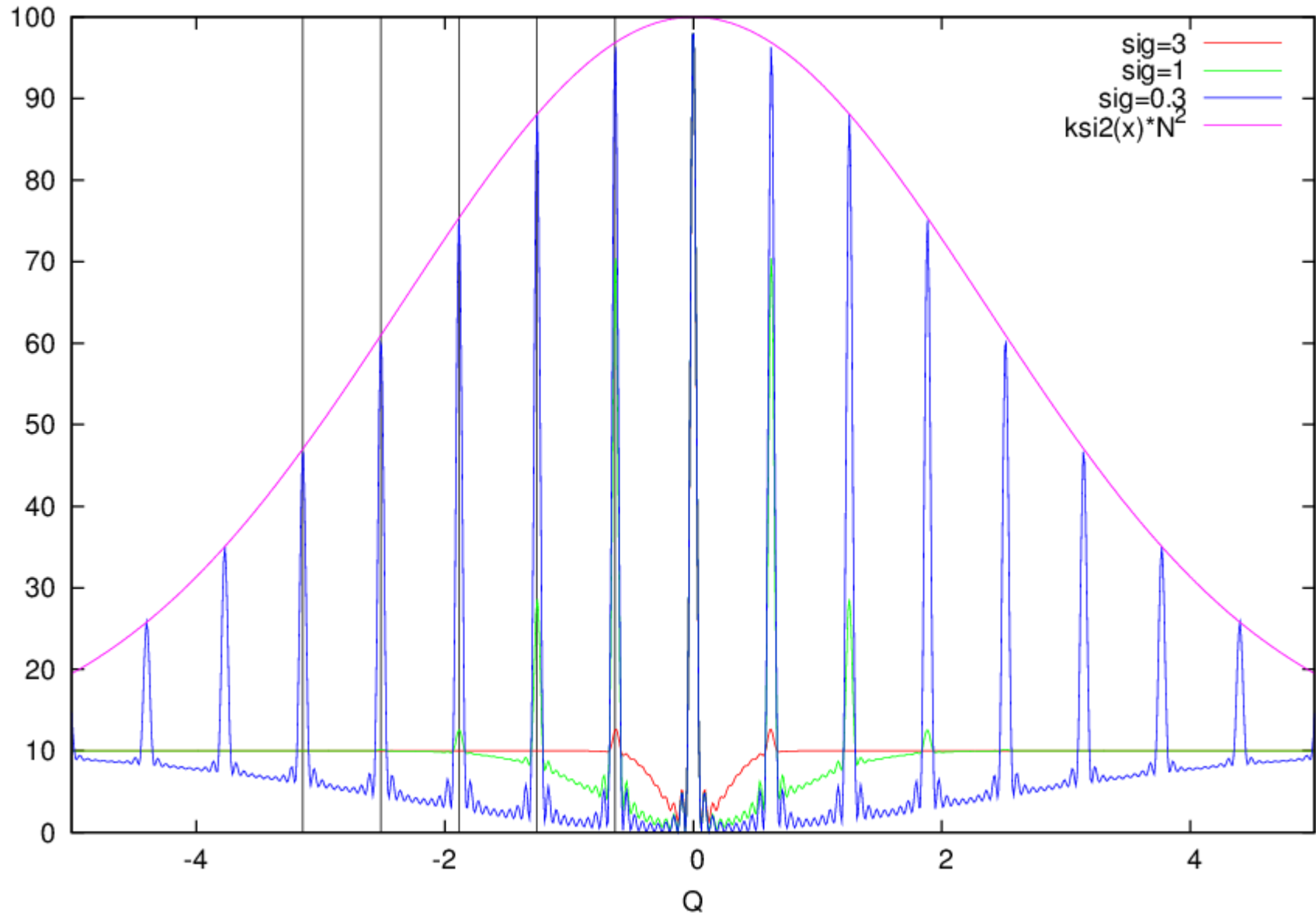
LRO, normal distribution, $L=10$, $N=5$

Kinematická teorie

Malúhlý rozptyl an uspořádaných částicích

LRO, normal distribution, L=10, N=10

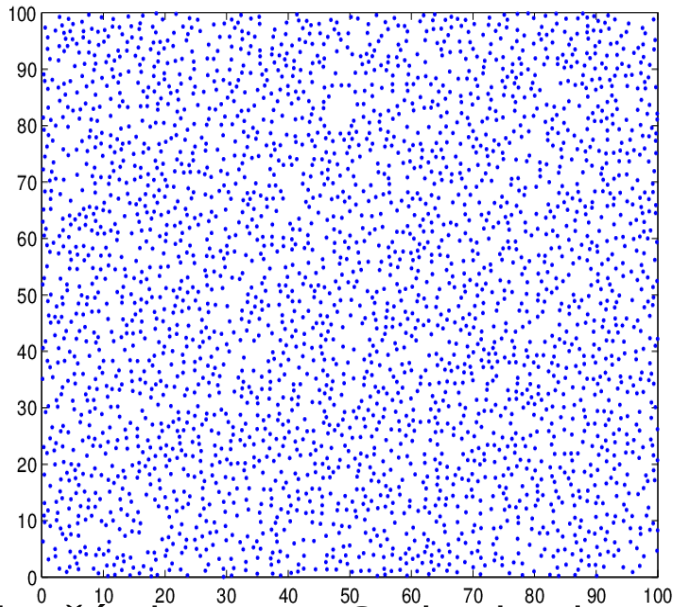

Kinematická teorie

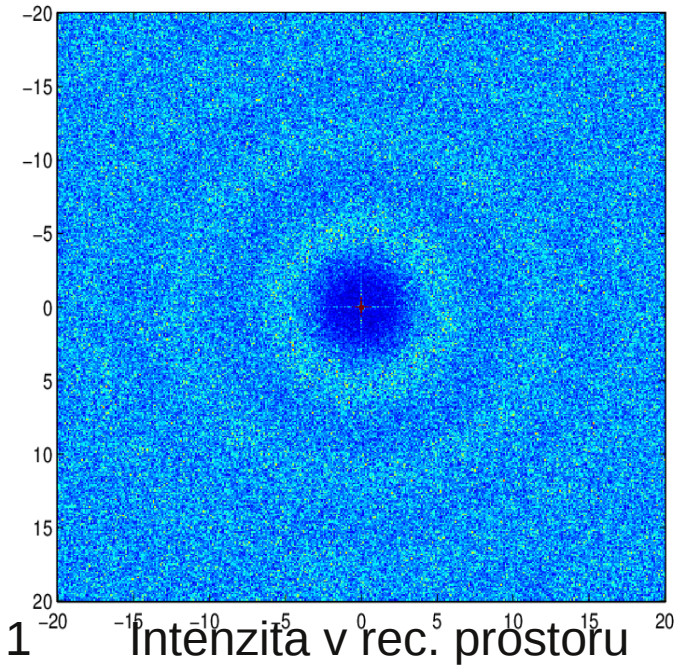
Malúhlý rozptyl an uspořádaných částicích

Kinematická teorie

Malúhlý rozptyl na uspořádaných částicích v 2D

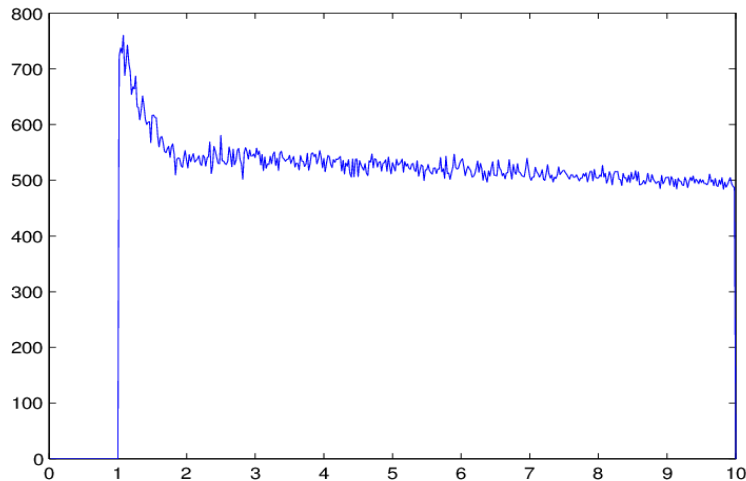

Poloha částic Monte Carlo simulace pro minimální vzdálenost 1

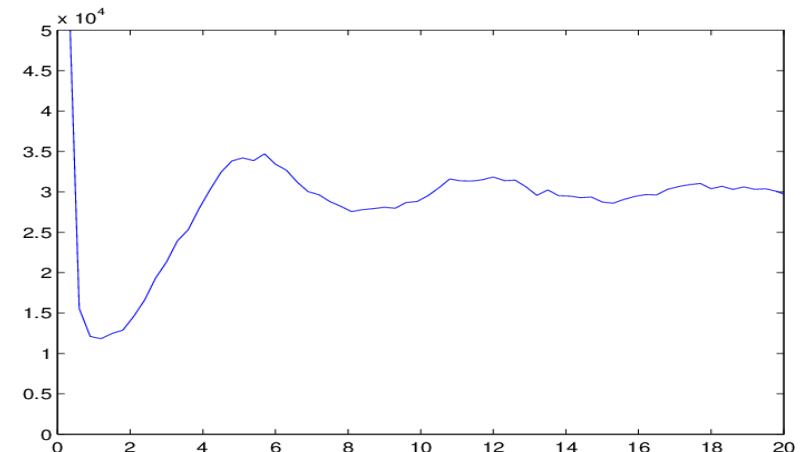

Intenzita v rec. prostoru

Pravděpodobnost nalezení částice na vzdálenosti

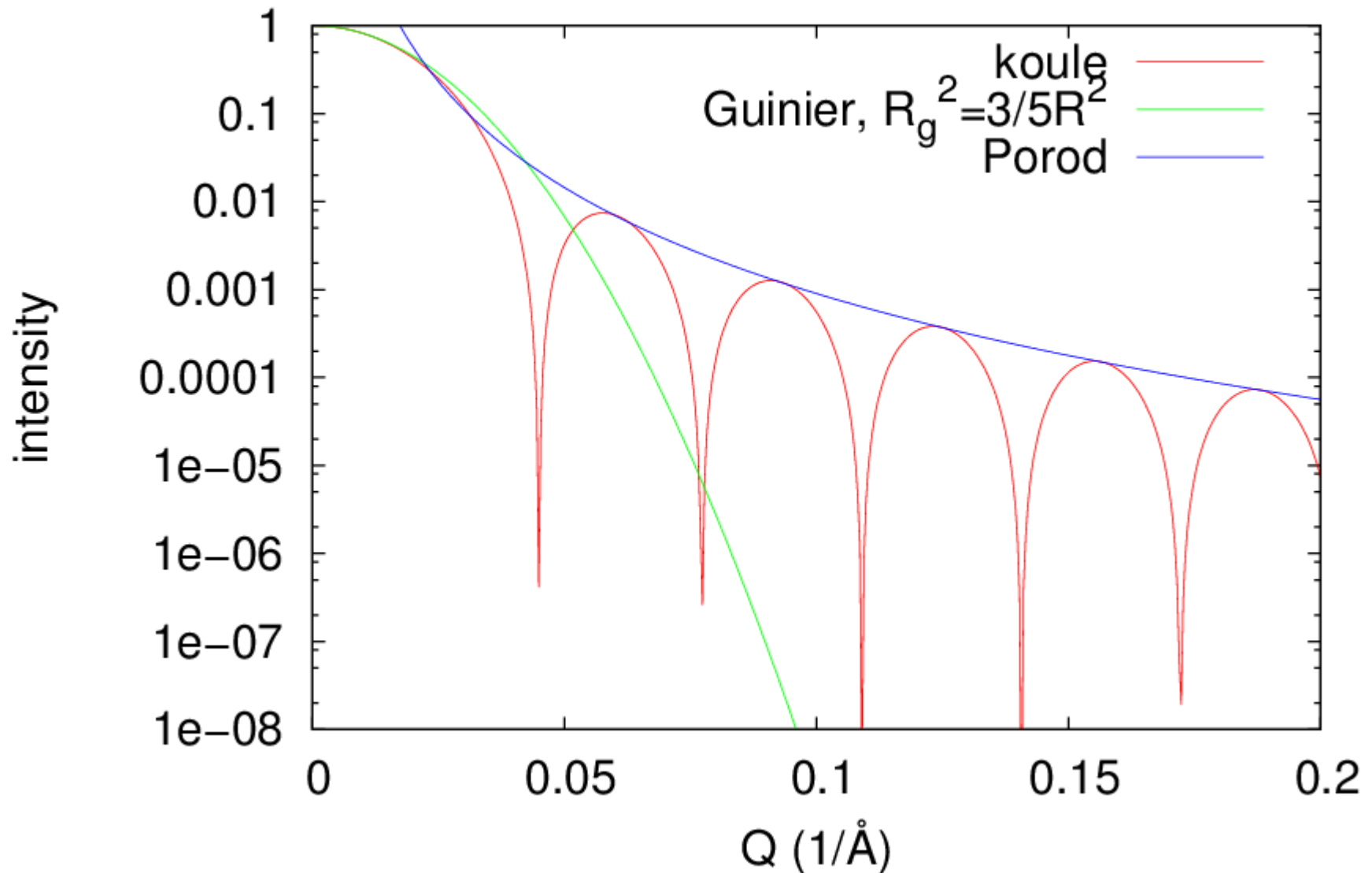
směrově středovaná intenzita

Kinematicá teorie

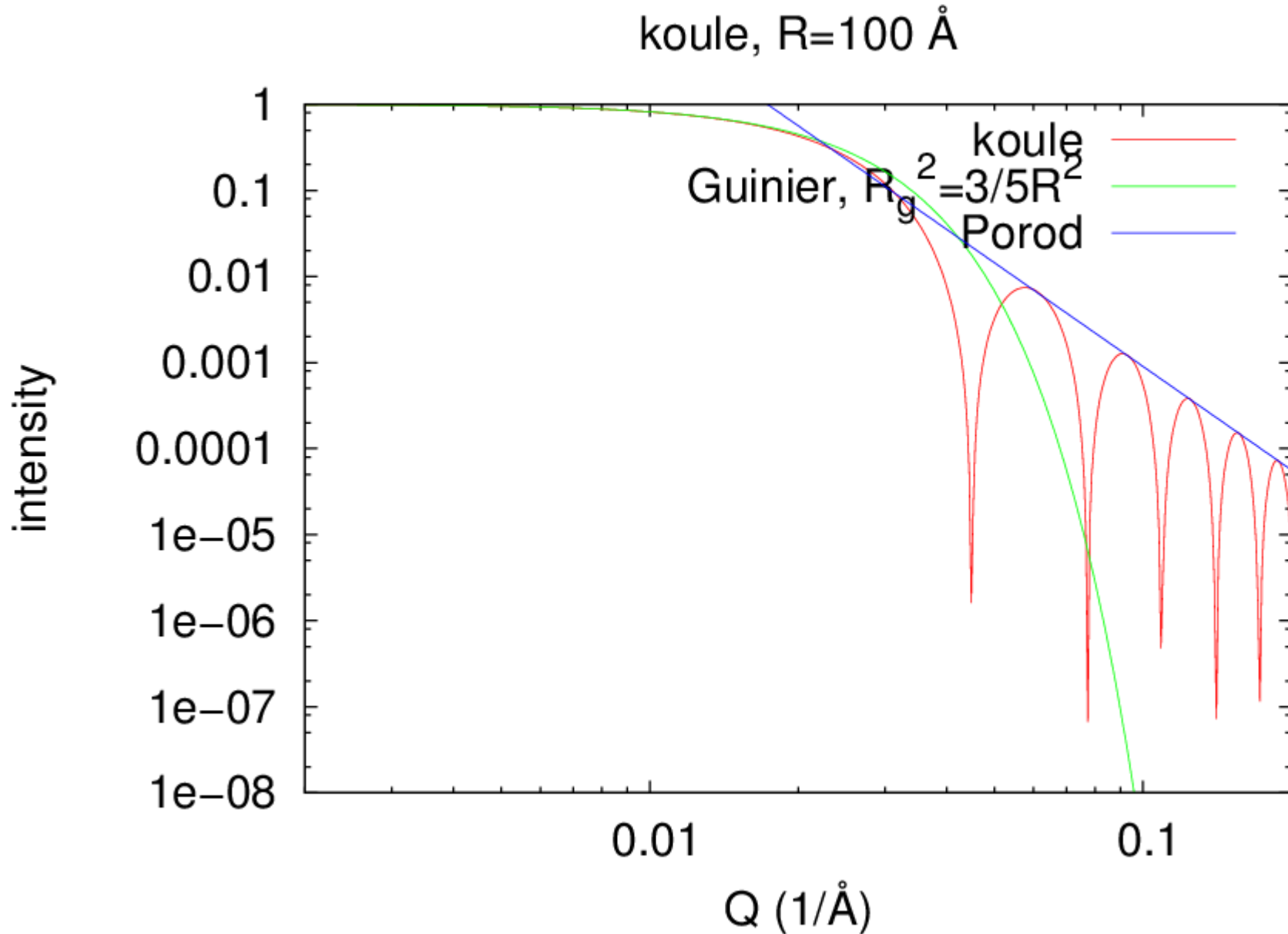
SAXS, rozptyl na kouli, Guinierova a Porodova aproximace

koule, $R=100 \text{ \AA}$

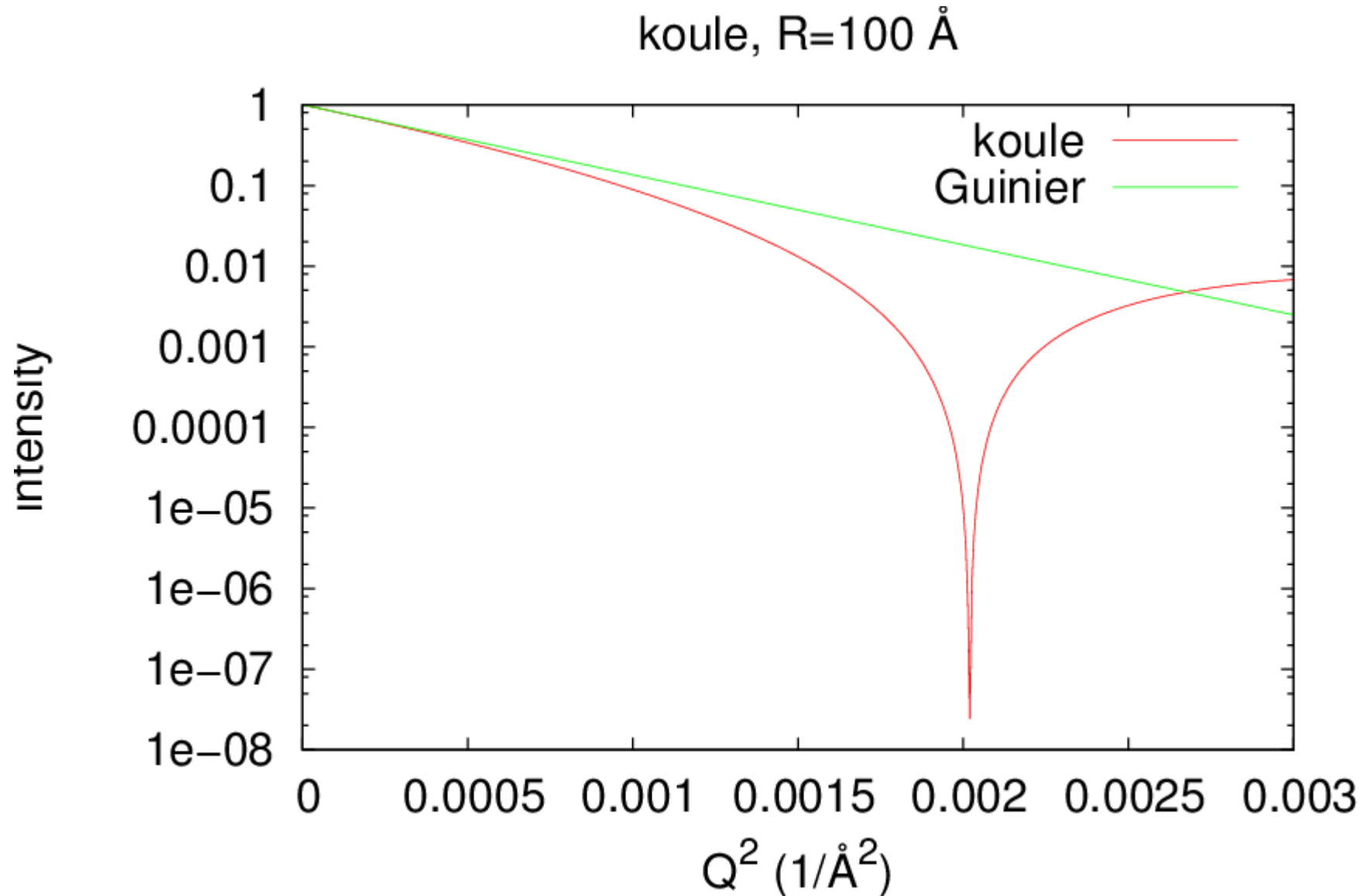
Kinematická teorie

SAXS, rozptyl na kouli, Porodova aproximace: intenzita úměrná Q^{-4}

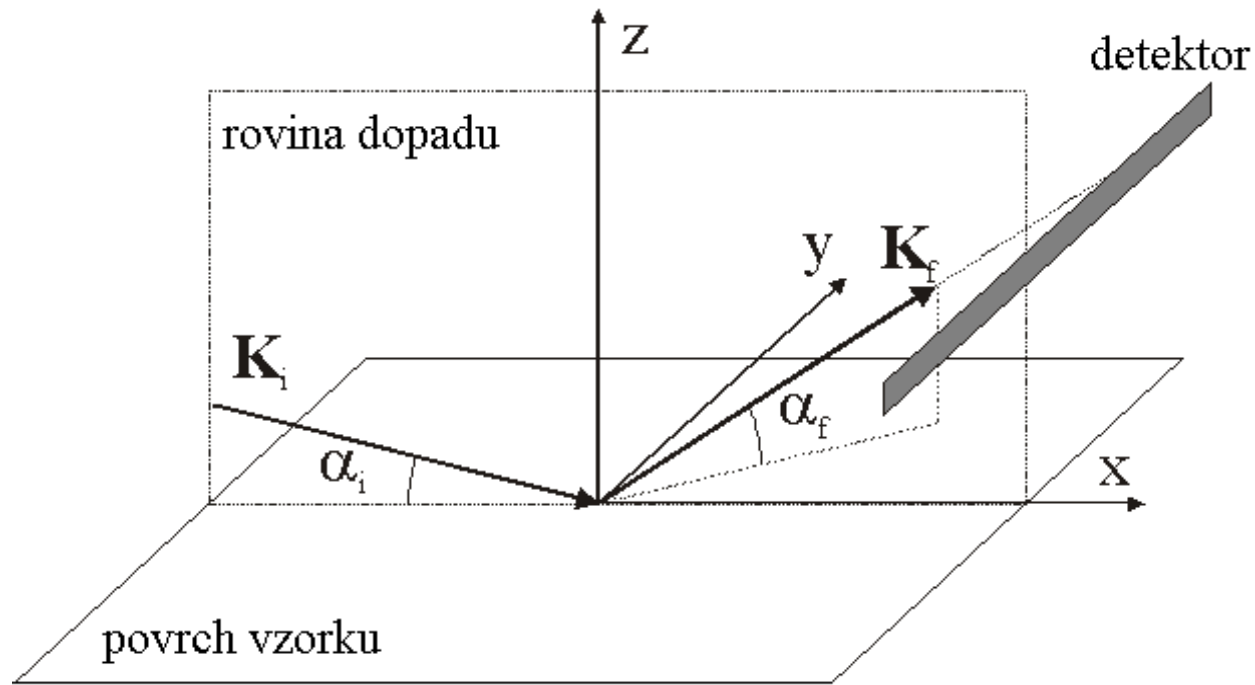
Kinematická teorie

SAXS, rozptyl na kouli, Guinierův graf – $\log(I)$ jako funkce Q^2

Kinematická teorie

GISAXS experimentální uspořádání

Kinematická teorie

Intenzita rozptýleného záření pro objekty na povrchu

tvárová funkce tečky

Rozptyl na tečkách v kinematické aproximaci $I_{\text{dif}}(\mathbf{Q}) = A |\Omega^{\text{FT}}(\mathbf{Q})|^2 G(\mathbf{Q})$

korelační funkce poloh

V aproximaci DWBA pro tečky uvnitř vzorku:

$$I_{\text{dif}}(\mathbf{Q}) = A t_i t_f \exp(-2 \text{Im}(q_z)Z) |\Omega^{\text{FT}}(\mathbf{q})|^2 G(\mathbf{q})$$

transmisní funkce povrchu

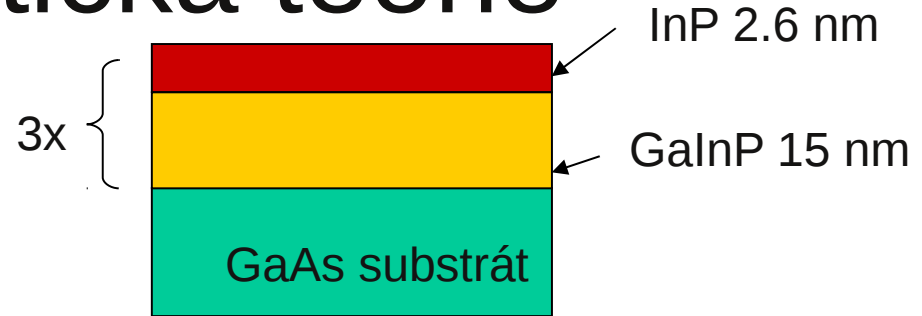
Pro tečky na povrchu:

$$I_{\text{dif}}(\mathbf{Q}) = A |\Omega^{\text{FT}}(Q_x, Q_y, Q_z) + r_i r_f \Omega^{\text{FT}}(Q_x, Q_y, -Q_z) + r_i \Omega^{\text{FT}}(Q_x, Q_y, Q_z) + r_f \Omega^{\text{FT}}(Q_x, Q_y, -Q_z)|^2 G(\mathbf{Q})$$

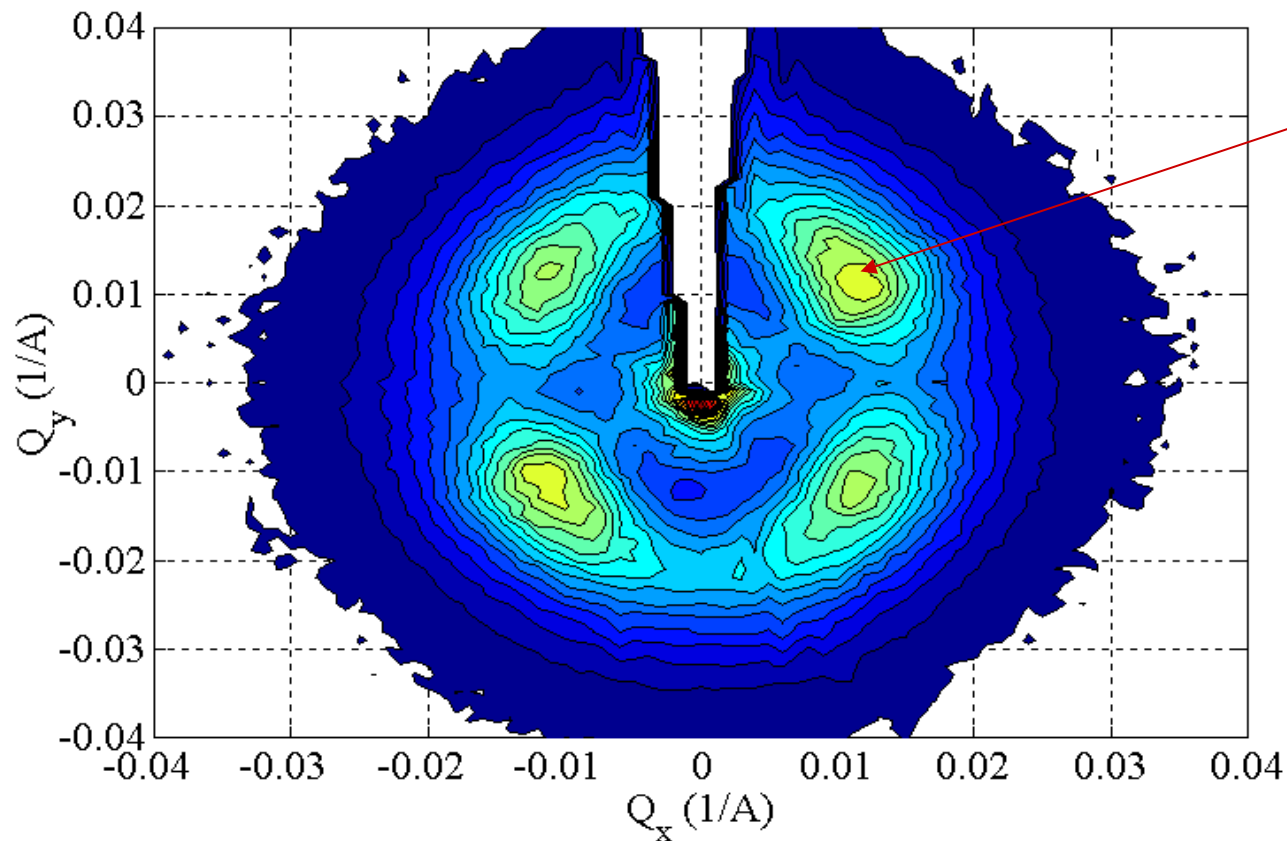
Kinematická teorie

Příklad:

- GaInP-InP supermřížka (PDI Berlín)

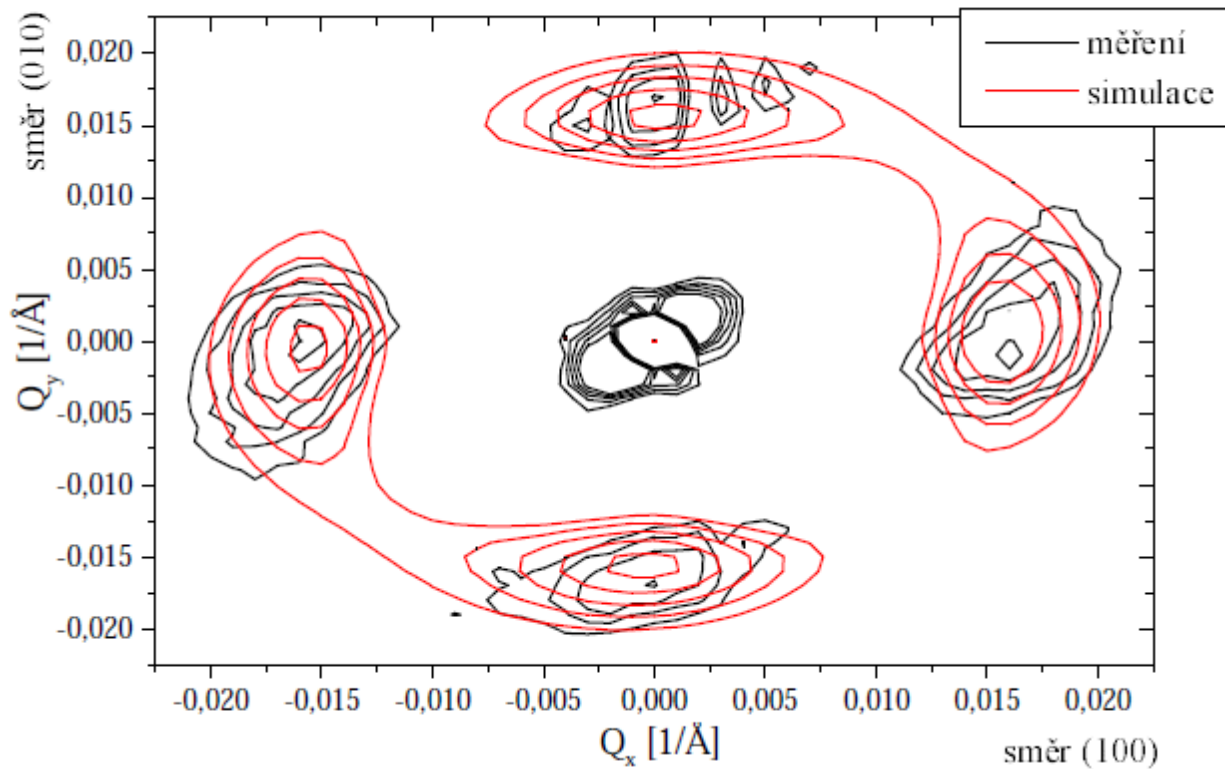

Naměřená mapa intenzity v reciprokém prostoru

vedlejší maxima díky korelaci poloh teček

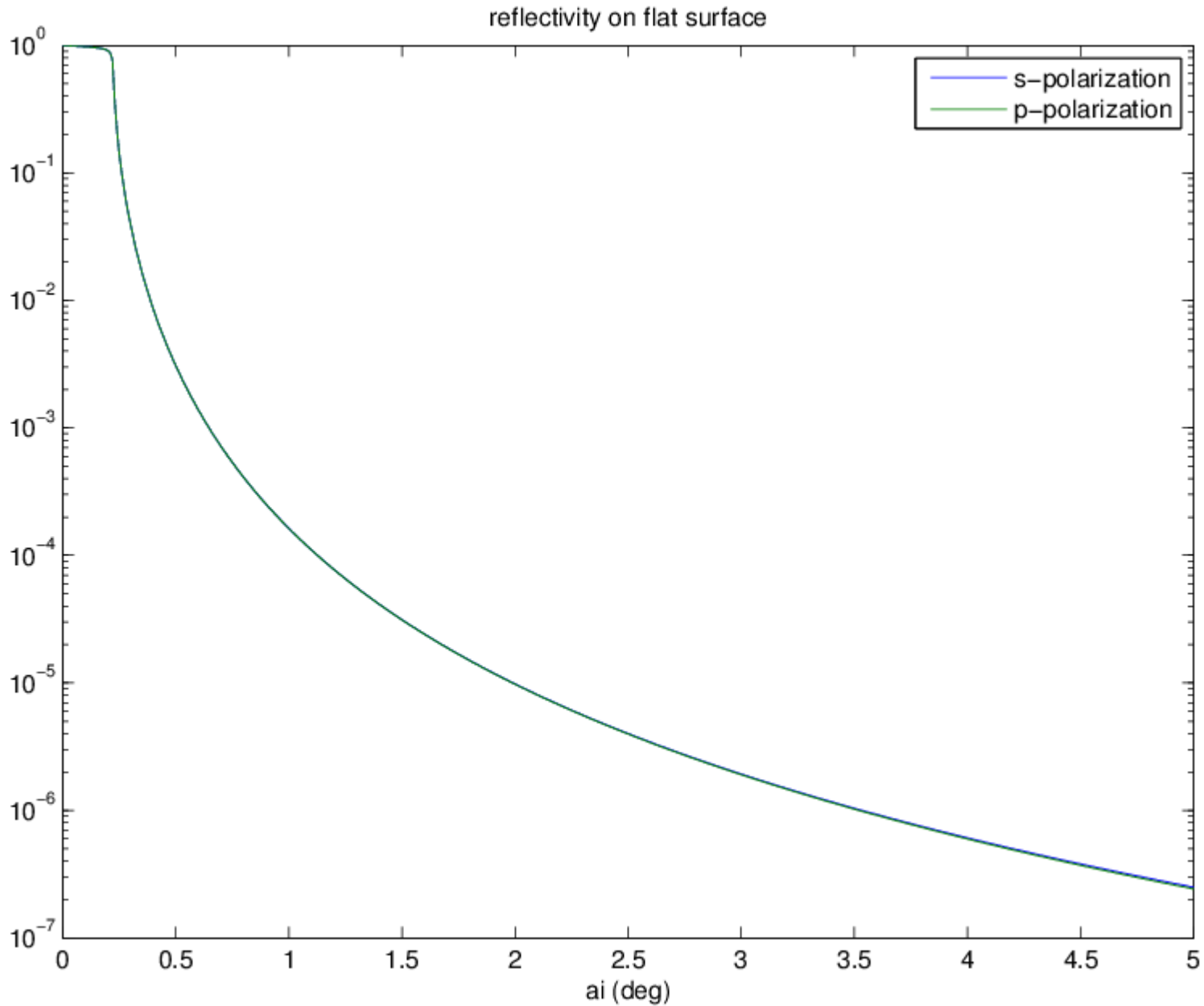
Kinematická teorie

Model: poloelipsoidy s osami: (8.4 ± 0.3) nm, (6.8 ± 0.3) nm a výškou (0.1 ± 0.2) nm.
Střední vzdálenost: (40 ± 2) nm, směrodatná odchylka vzdáleností 12 nm

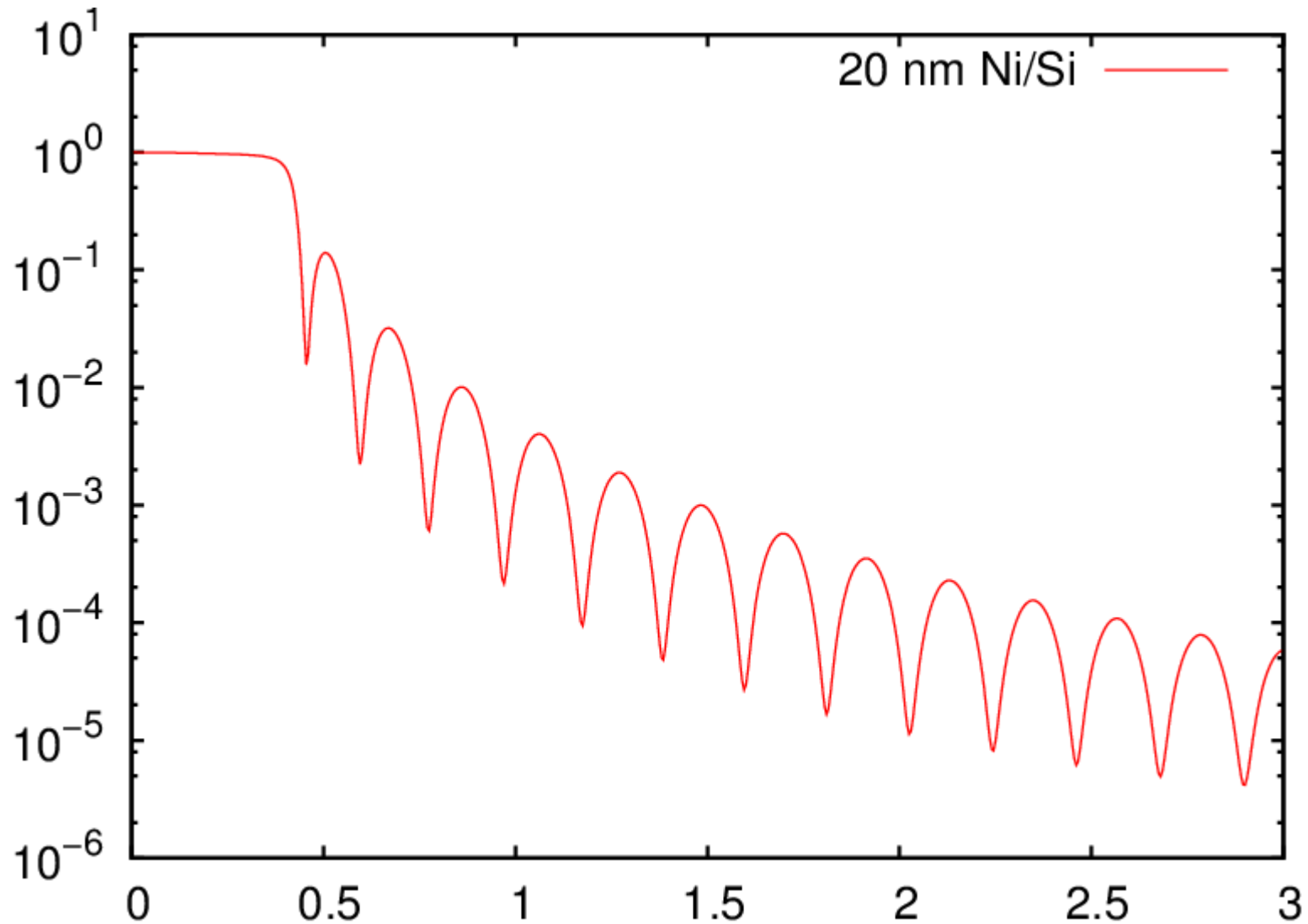
Dynamická teorie

Odraz polonekonečném hladkém substrátu v jednovlnné aproximaci

Dynamická teorie

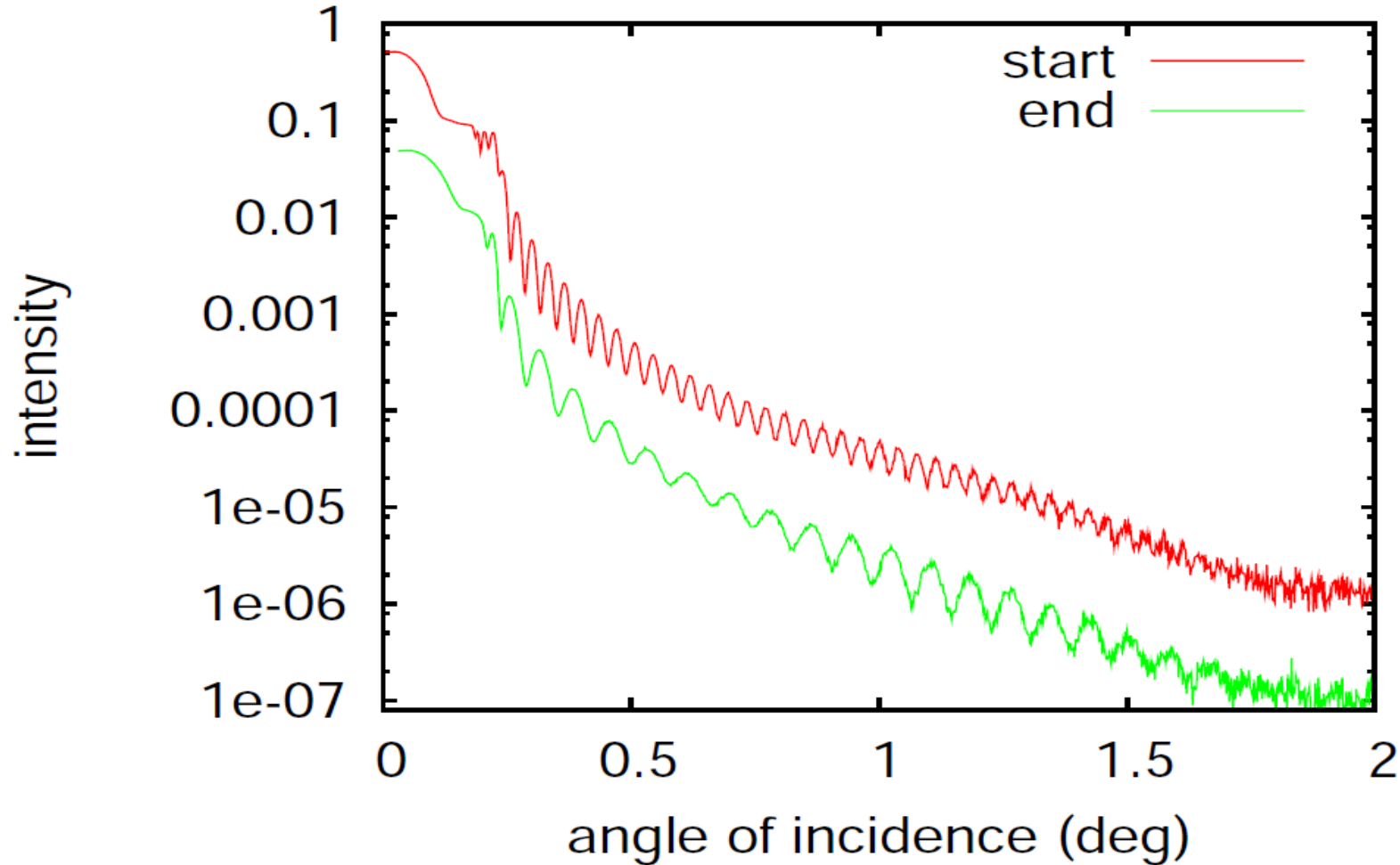
Odraz na vrstvě v jednovlnné aproximaci

Dynamická teorie

Odraz na vrstvě v jednovlnné aproximaci

Degradace polymerní vrstvy (tetravinylsilan/Si) vlivem UV

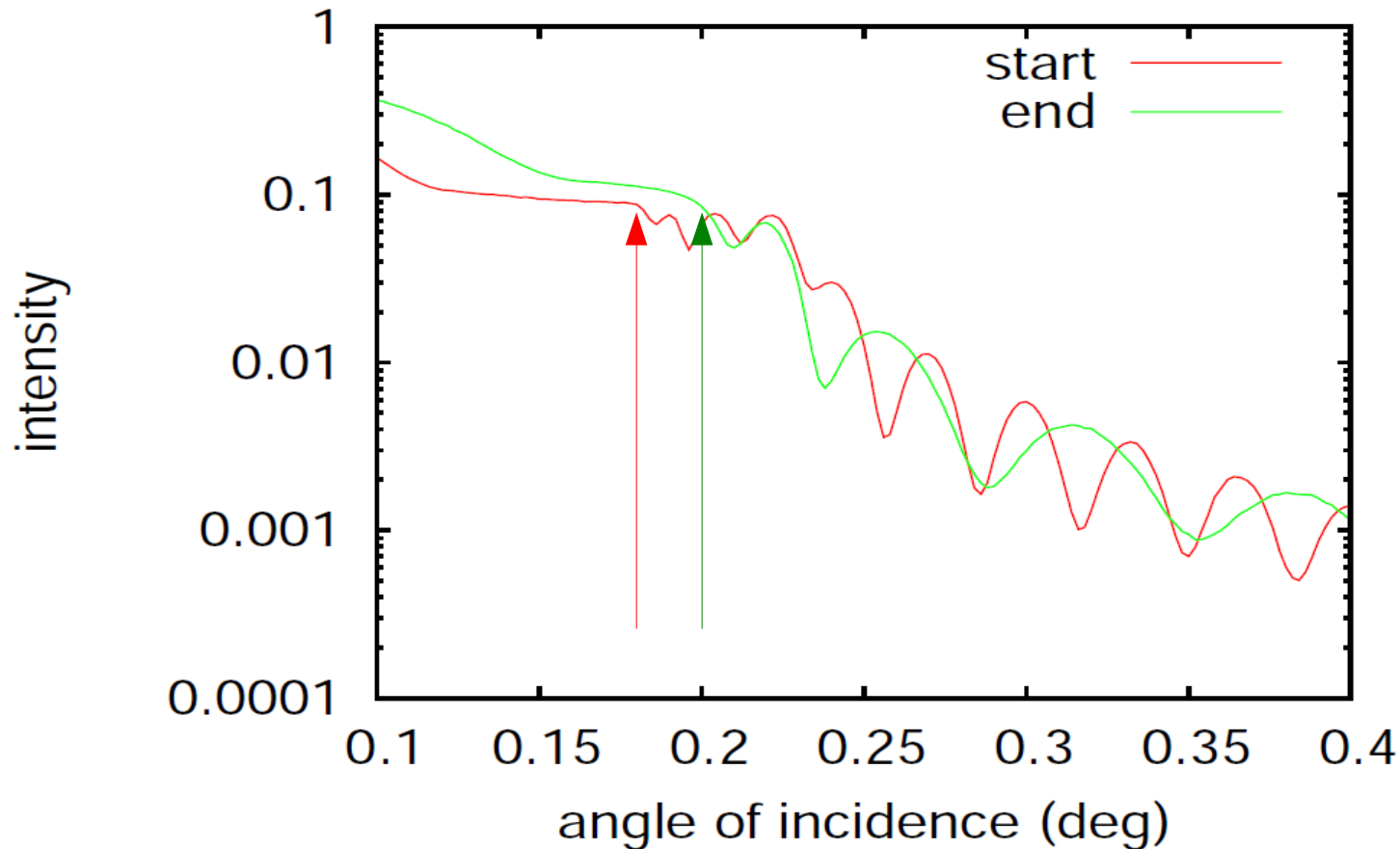

Tloušťka vlivem UV záření klesla ze 112 nm na 53 nm.

Dynamická teorie

Odraz na vrstvě v jednovlnné aproximaci

Degradace polymerní vrstvy (tetravinylsilan/Si) vlivem UV

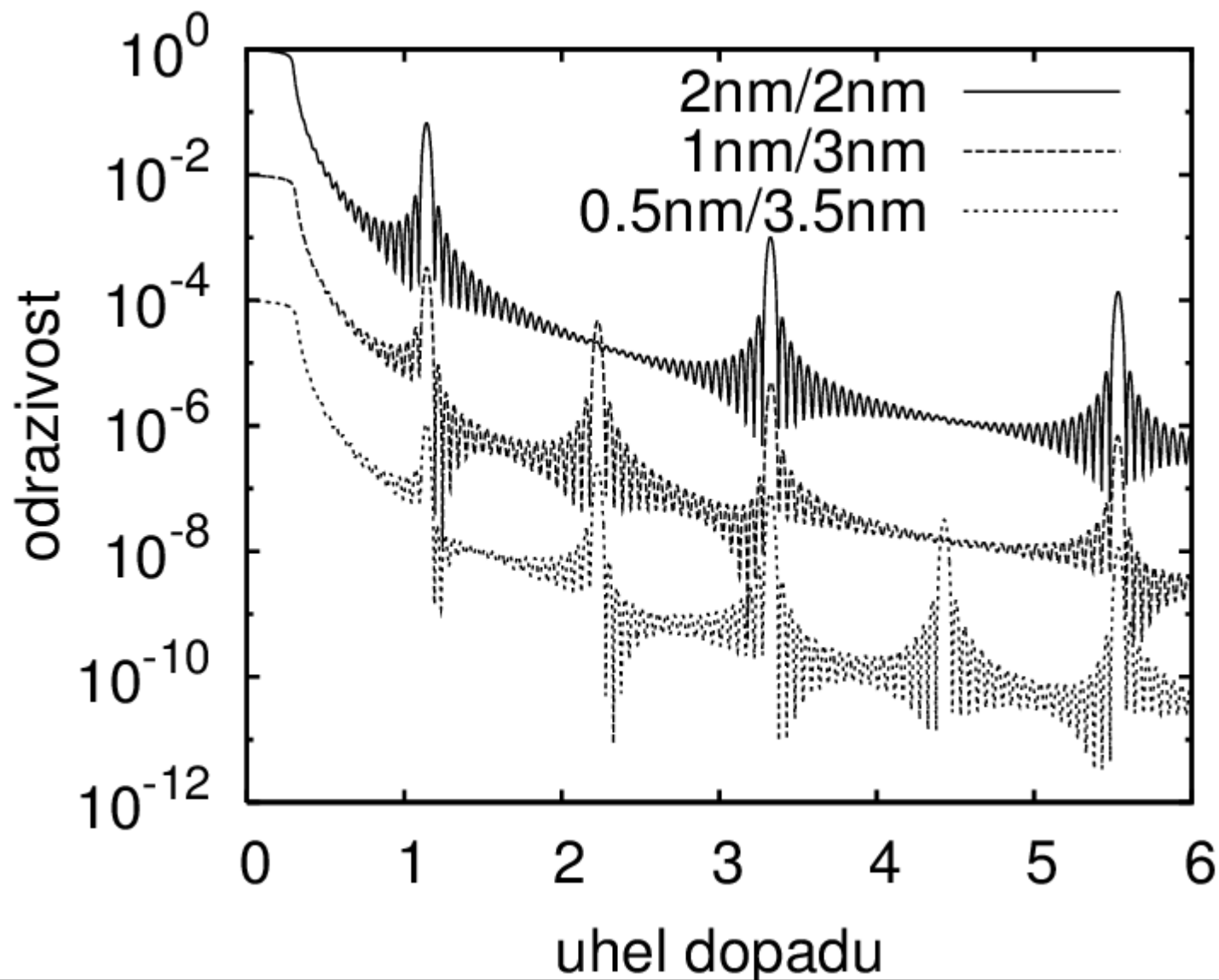

Úhel totálního odrazu závisí na hodnotě indexu lomu.

Hustota stoupla ze 1.6 g/cm^3 na 2.0 g/cm^3 .

Dynamická teorie

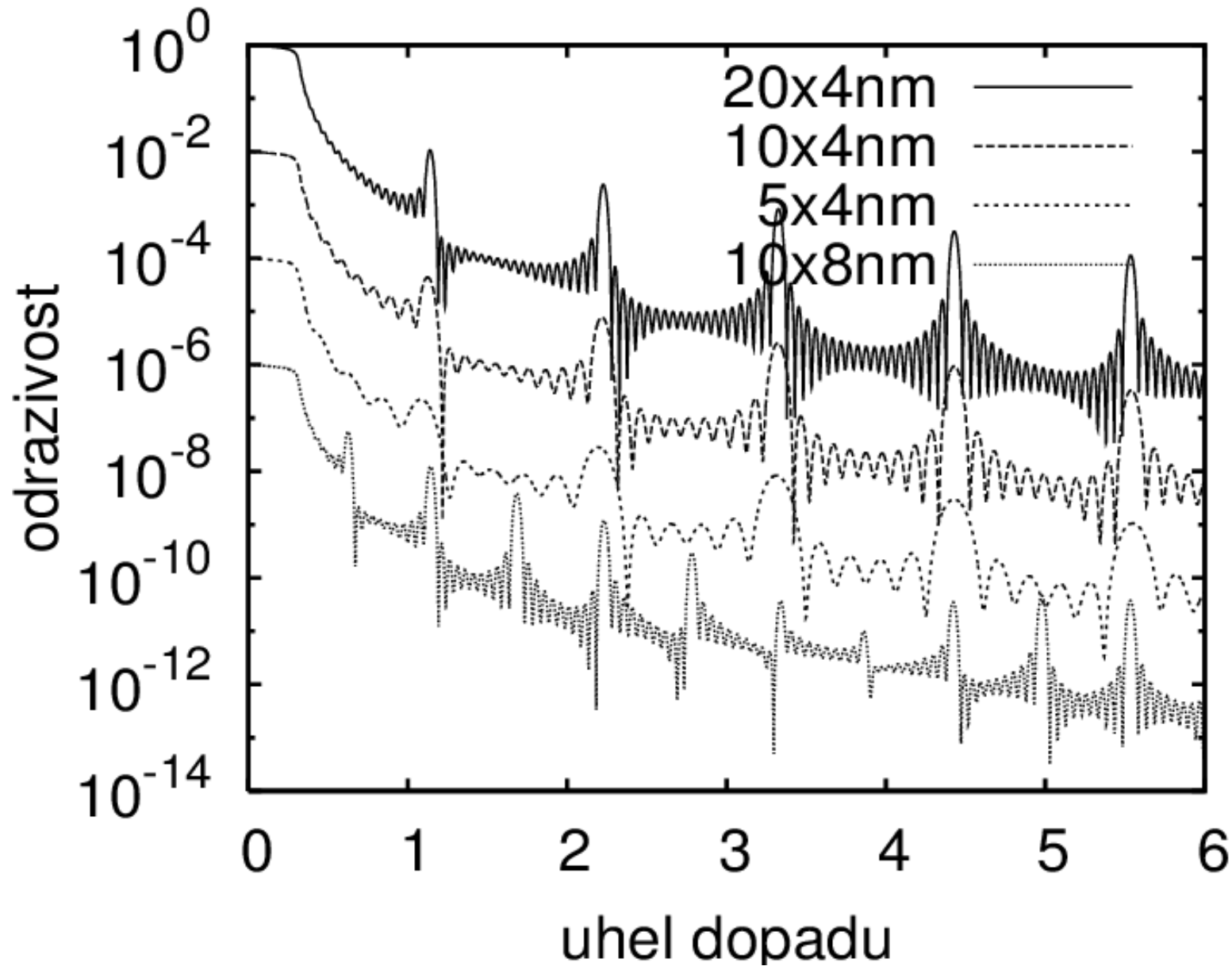
Odraz na periodické multivrstvě v jednovlnné aproximaci

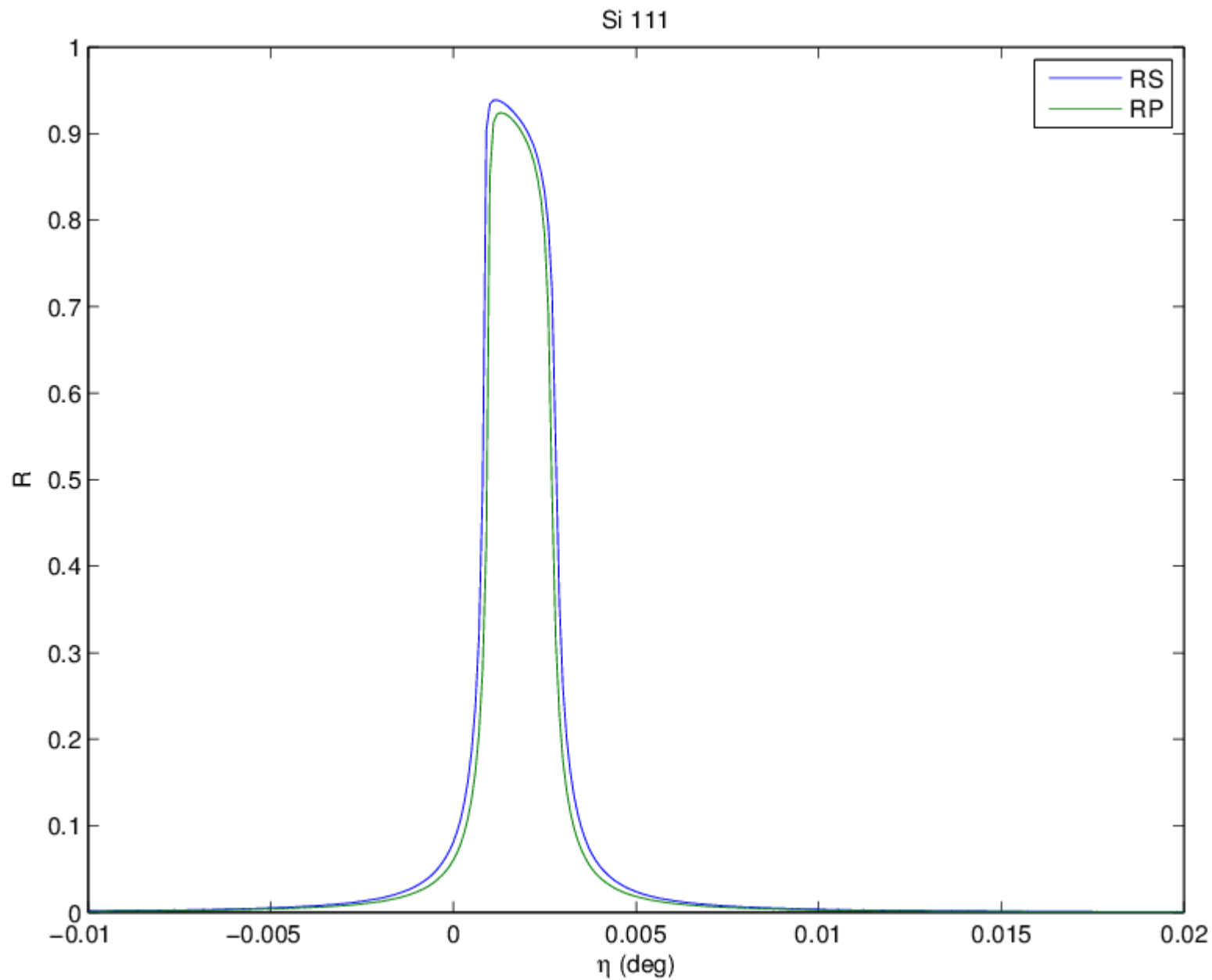
Dynamická teorie

Odraz na periodické multivrstvě v jednovlnné aproximaci

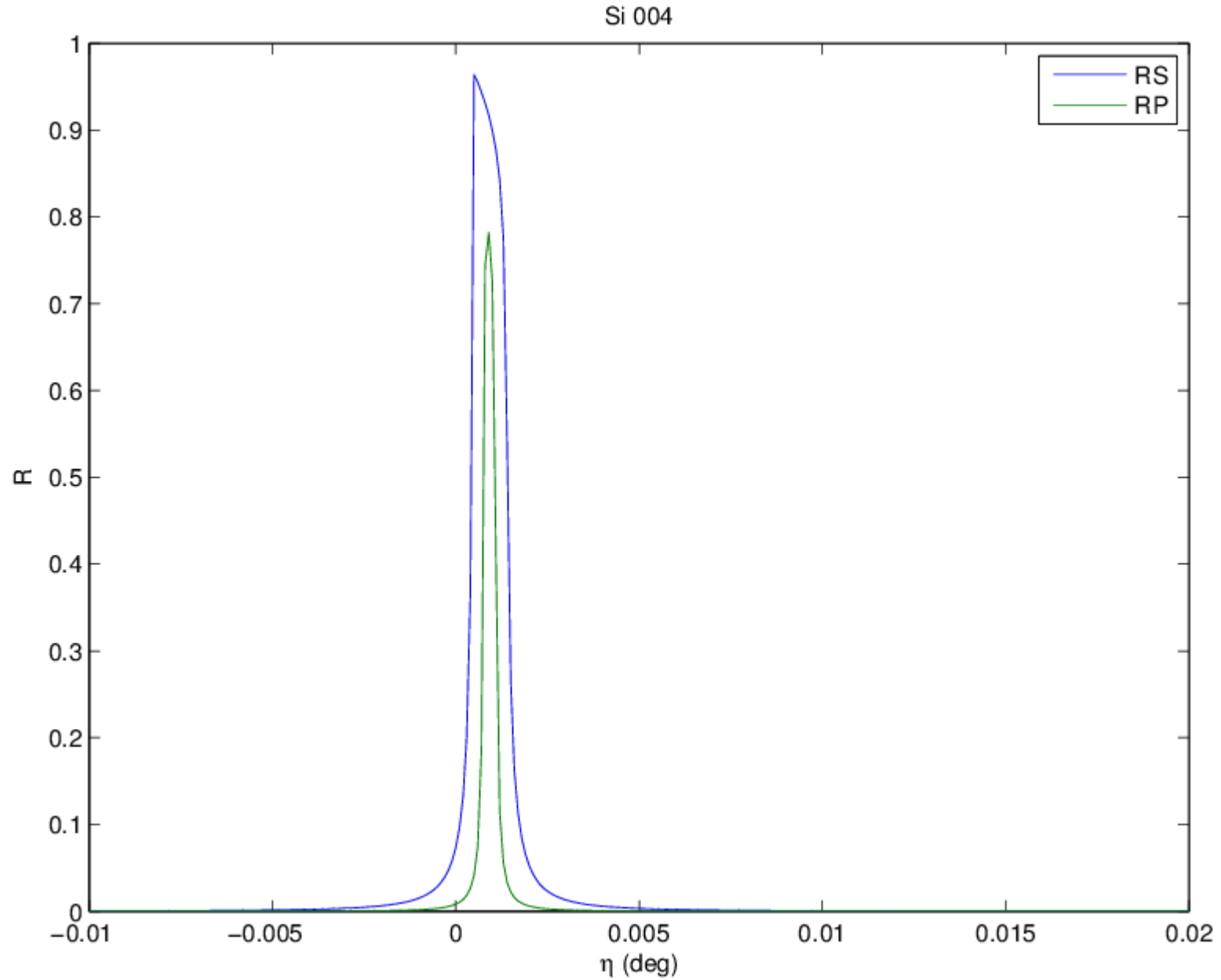
Dynamická teorie

Difrakce na polonekonečném krystalu v dvouvlnné aproximaci

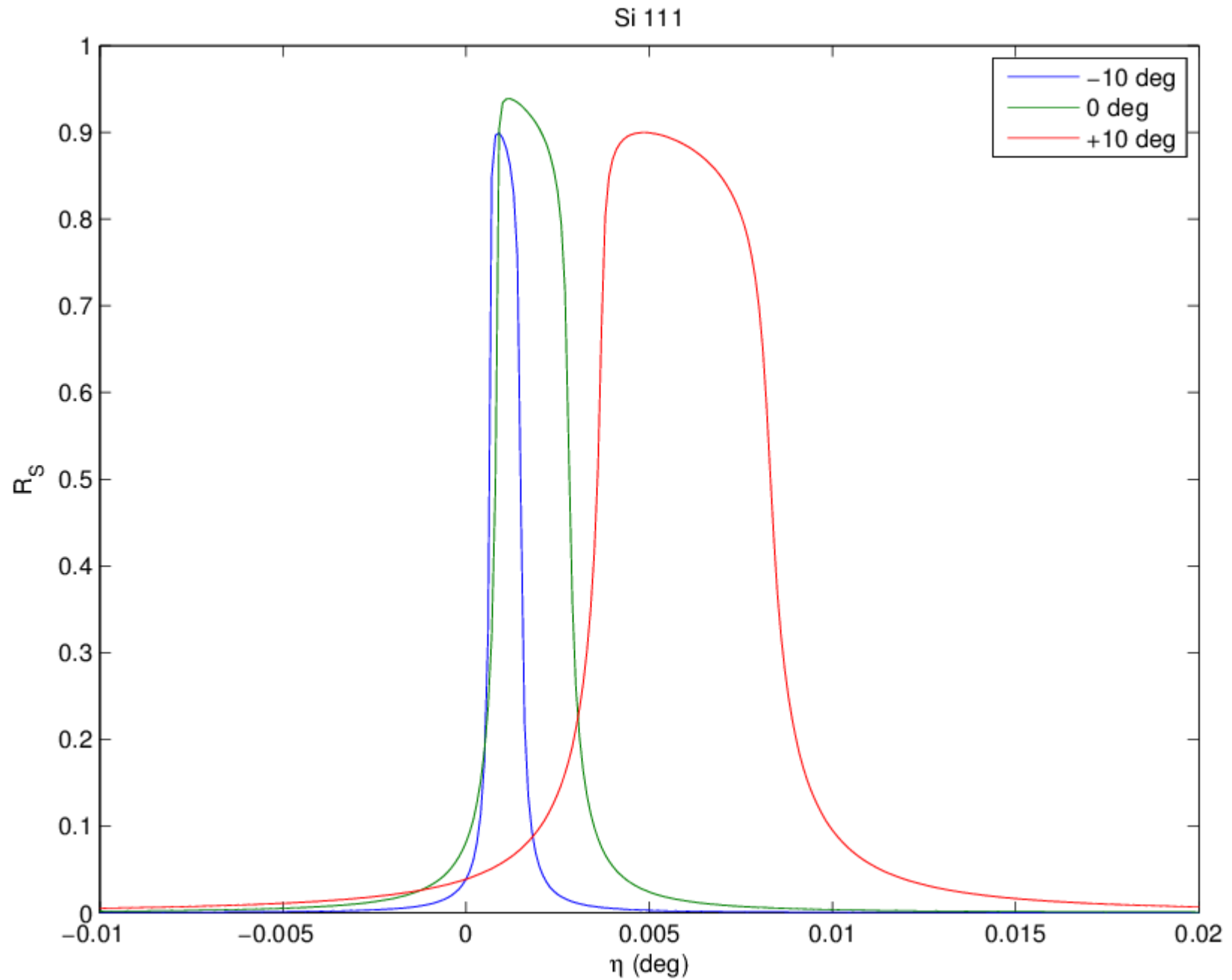
Dynamická teorie

Difrakce na polonekonečném krystalu v dvouvlnné aproximaci

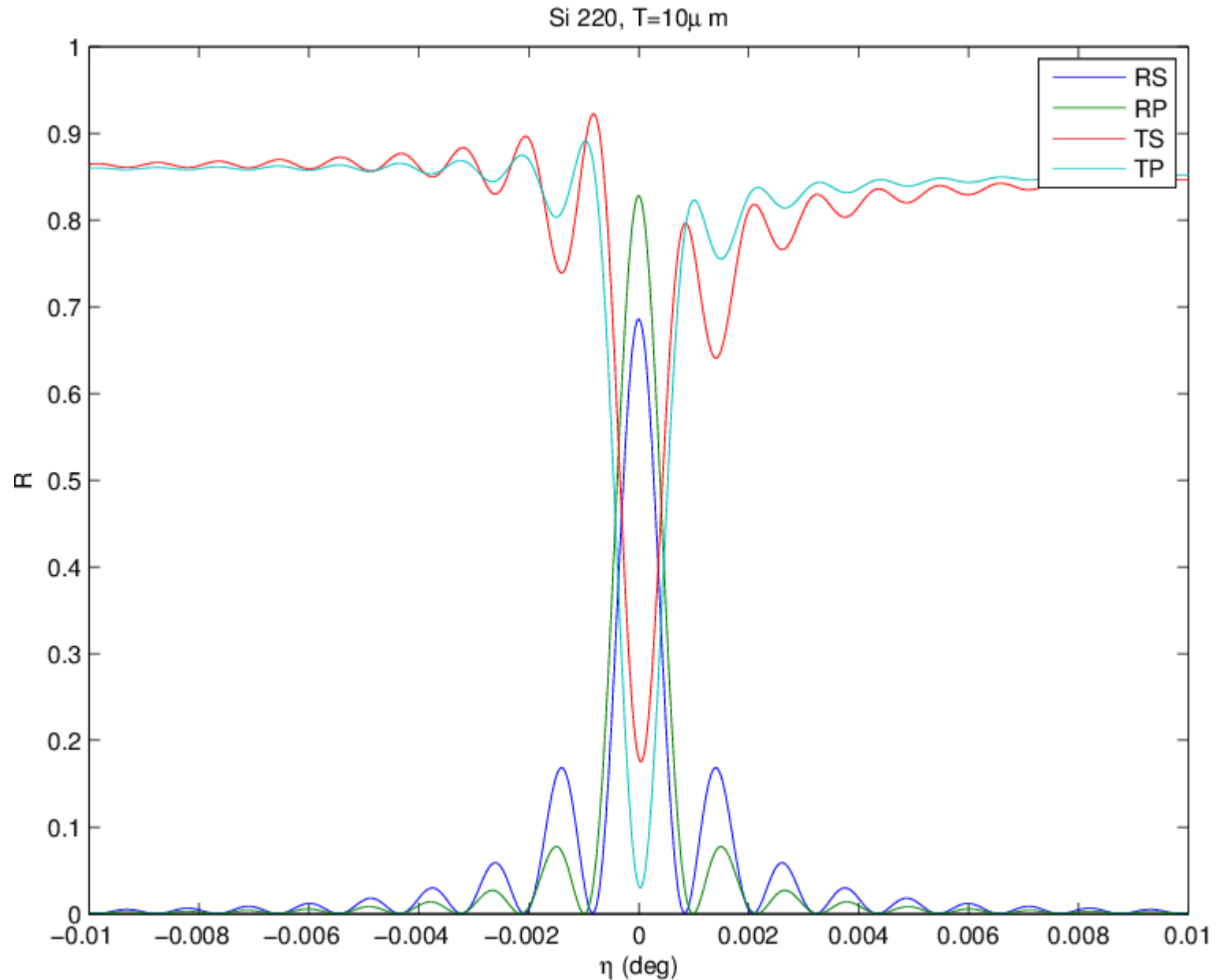
Dynamická teorie

Difrakce na polonekonečném krystalu v dvouvlnné aproximaci

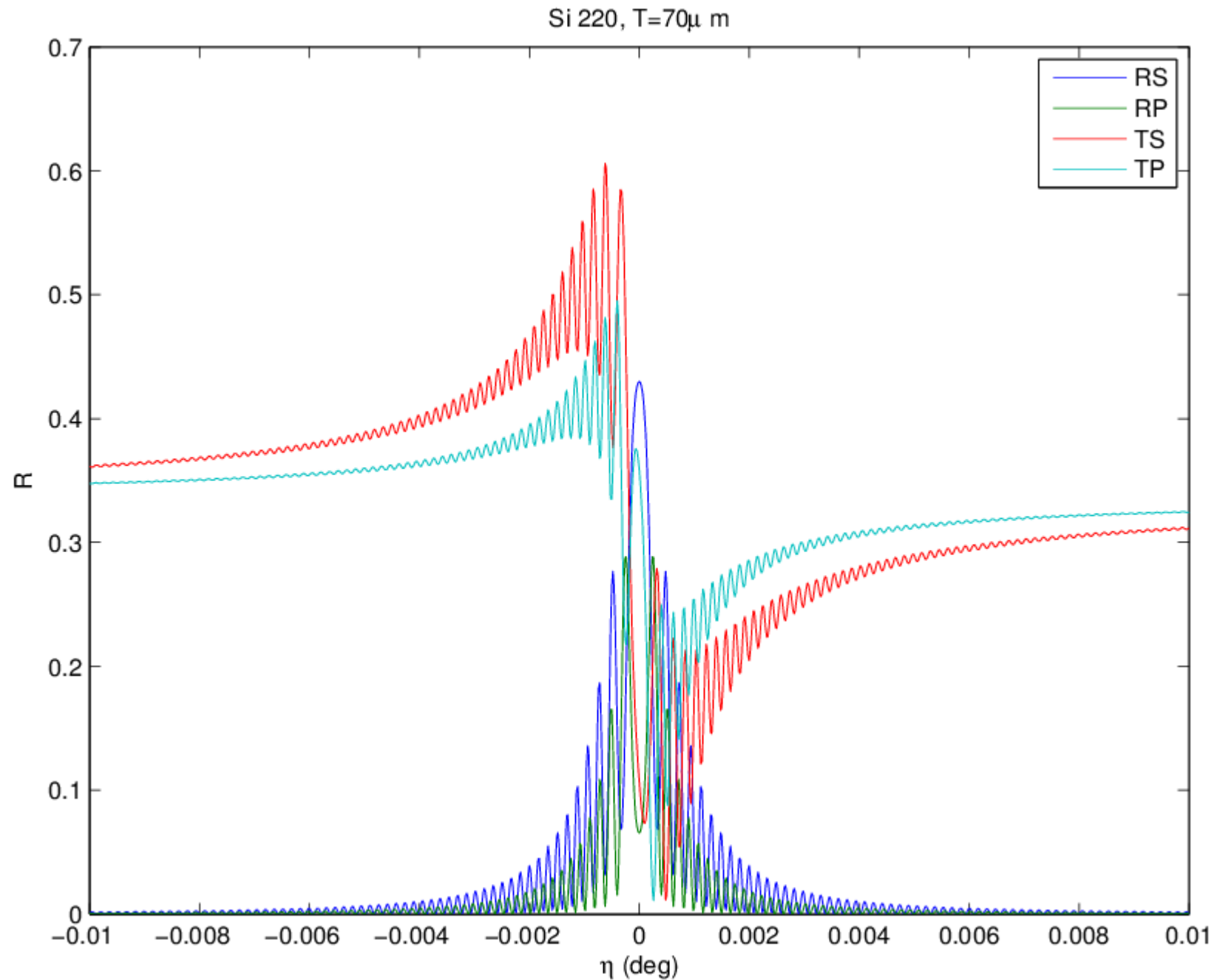
Dynamická teorie

Difrakce na tenkém krystalu v dvouvlonné aproximaci

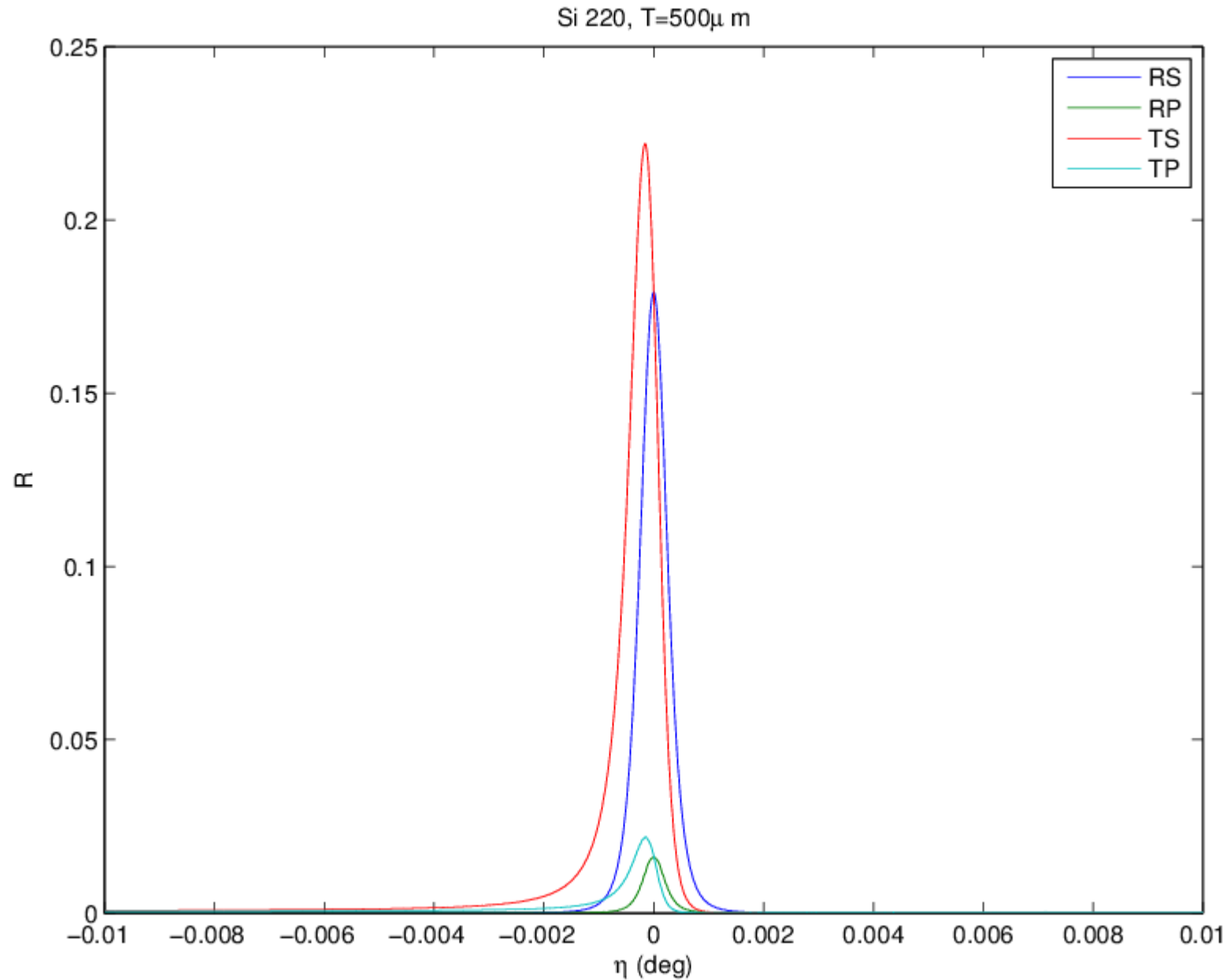
Dynamická teorie

Difrakce na tenkém krystalu v dvouvlonné aproximaci

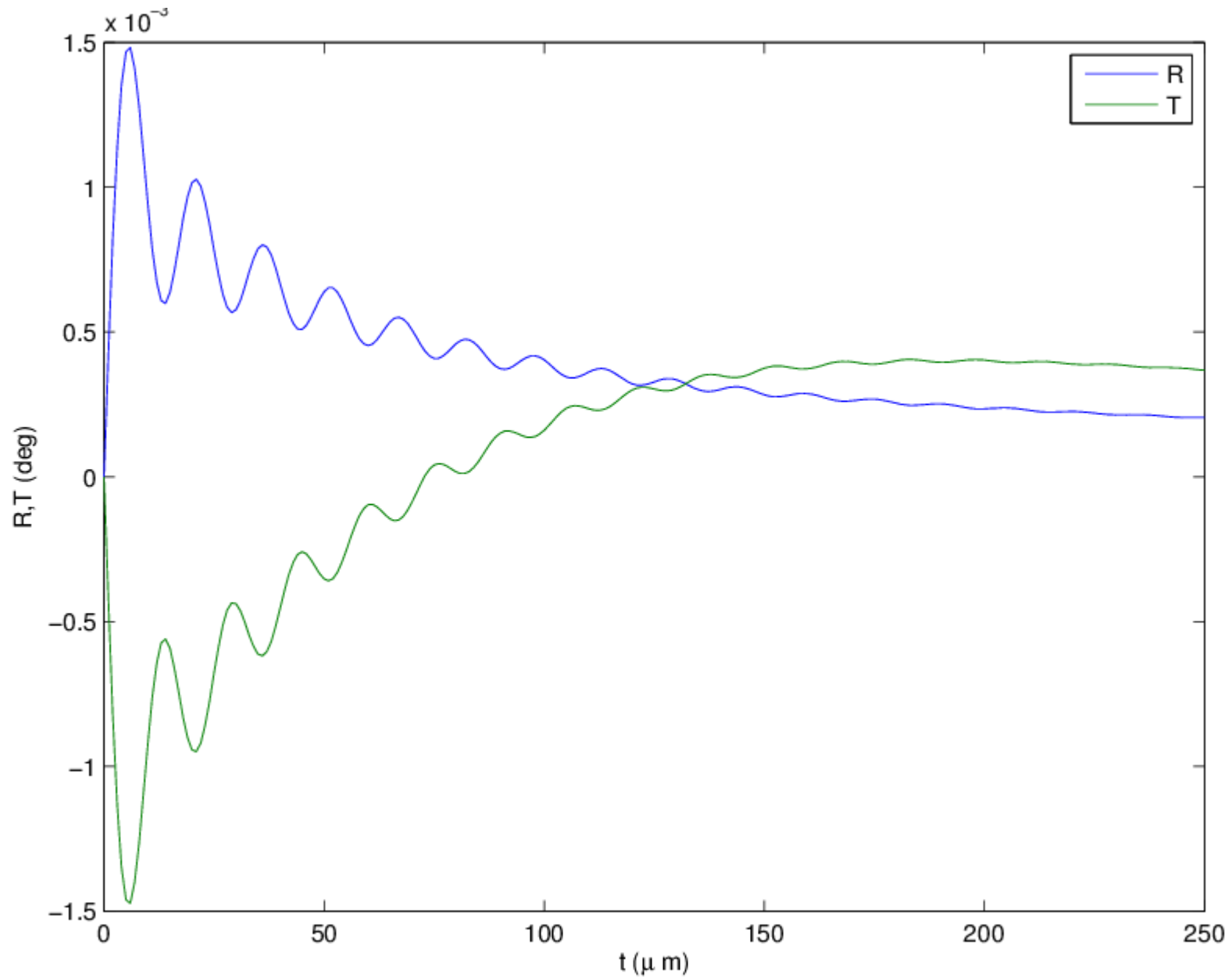
Dynamická teorie

Difrakce na tenkém krystalu v dvouvlonné aproximaci

Dynamická teorie

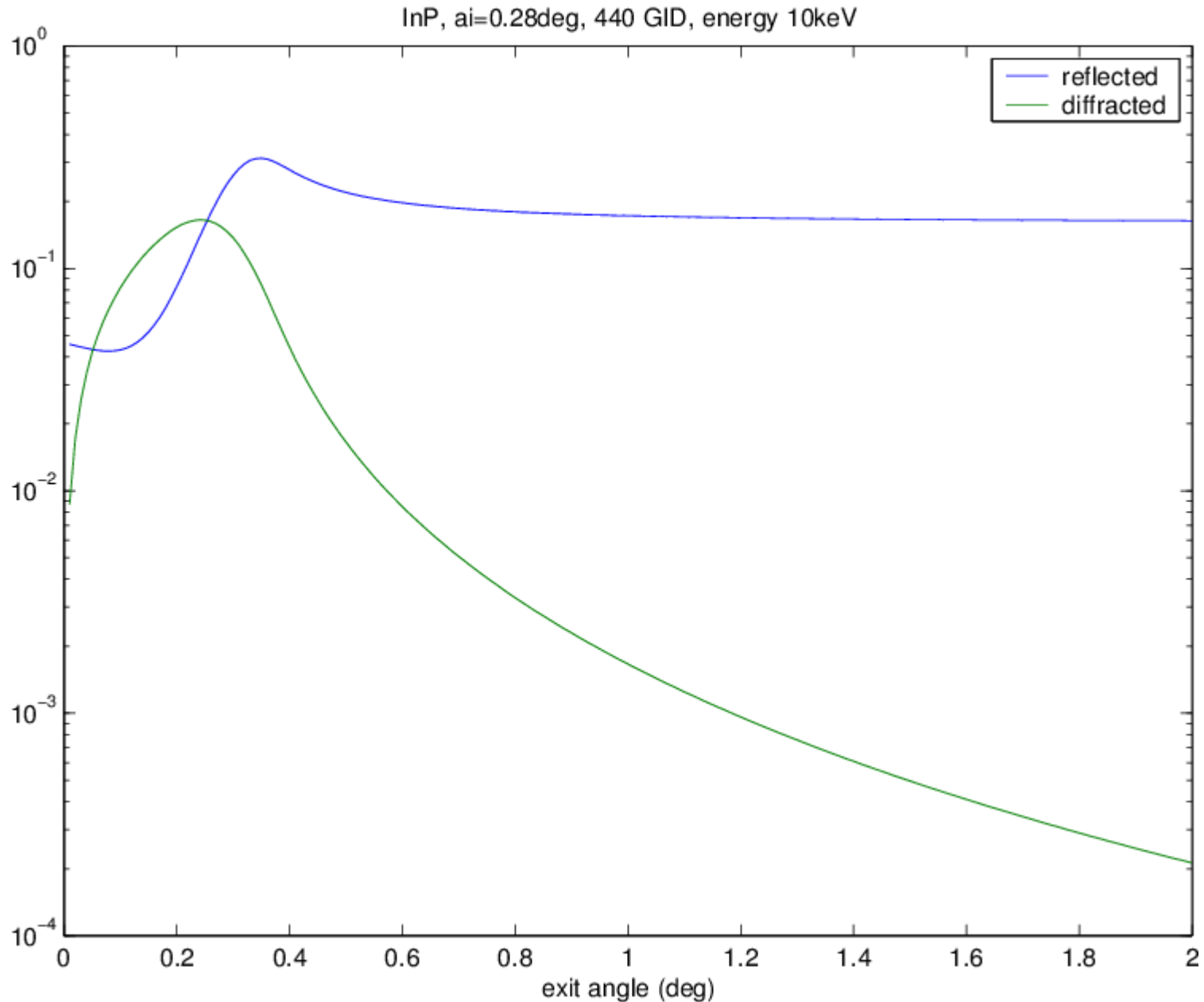
Difrakce na tenkém krystalu v dvouvlonné aproximaci, závislost integrální intenzity na tloušťce vzorku

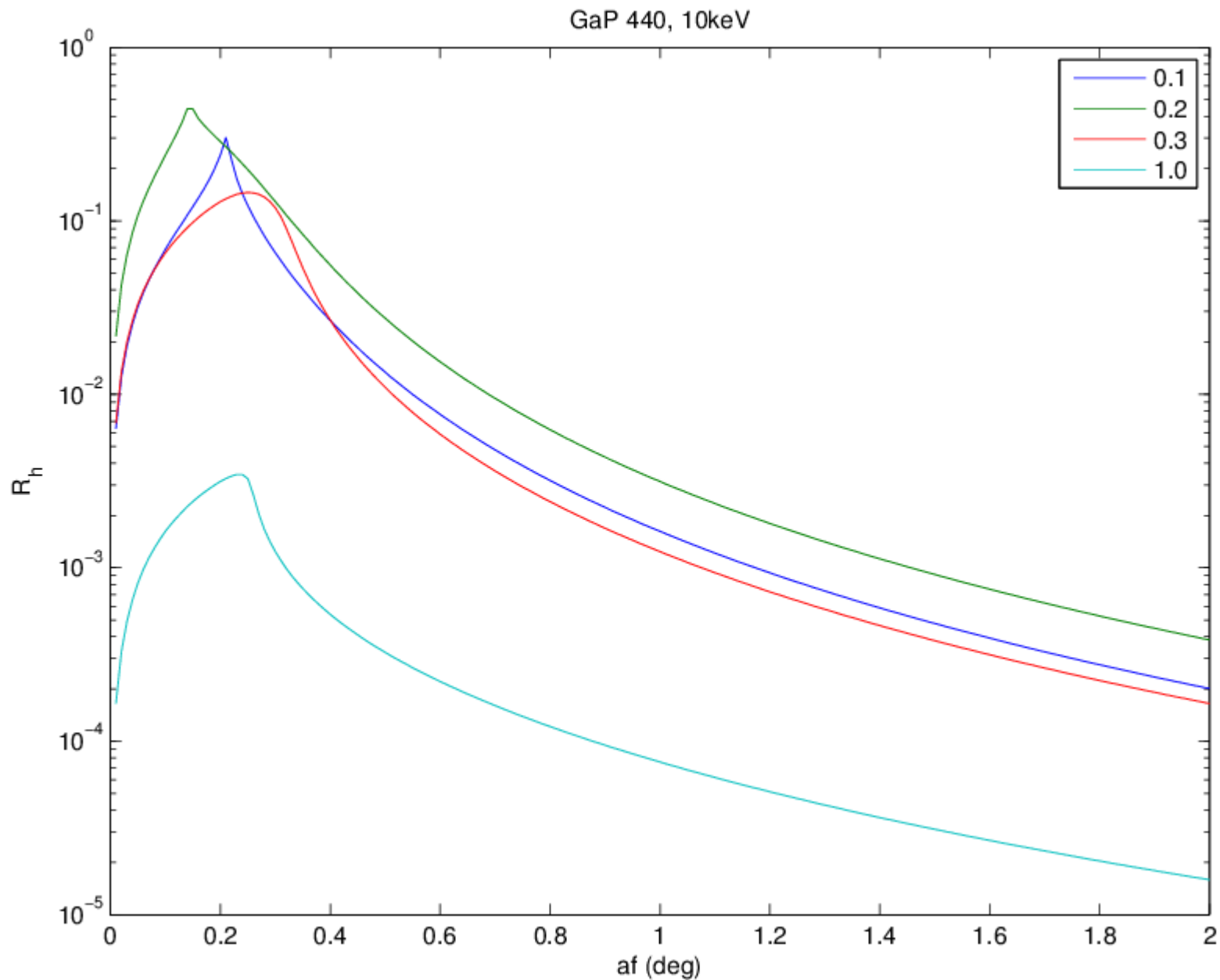
Dynamická teorie

Grazing-incidence difrakce

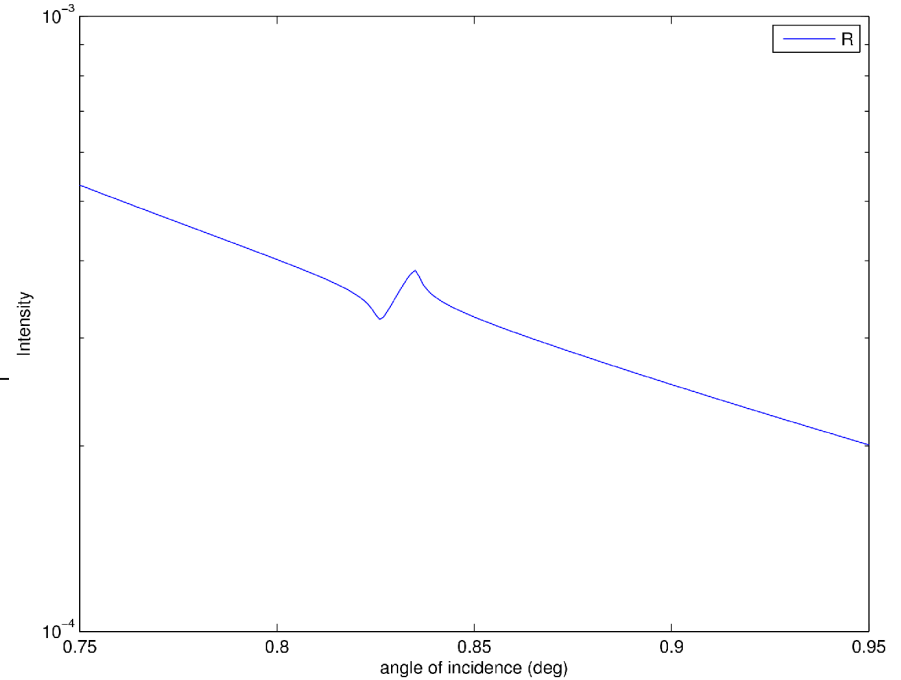
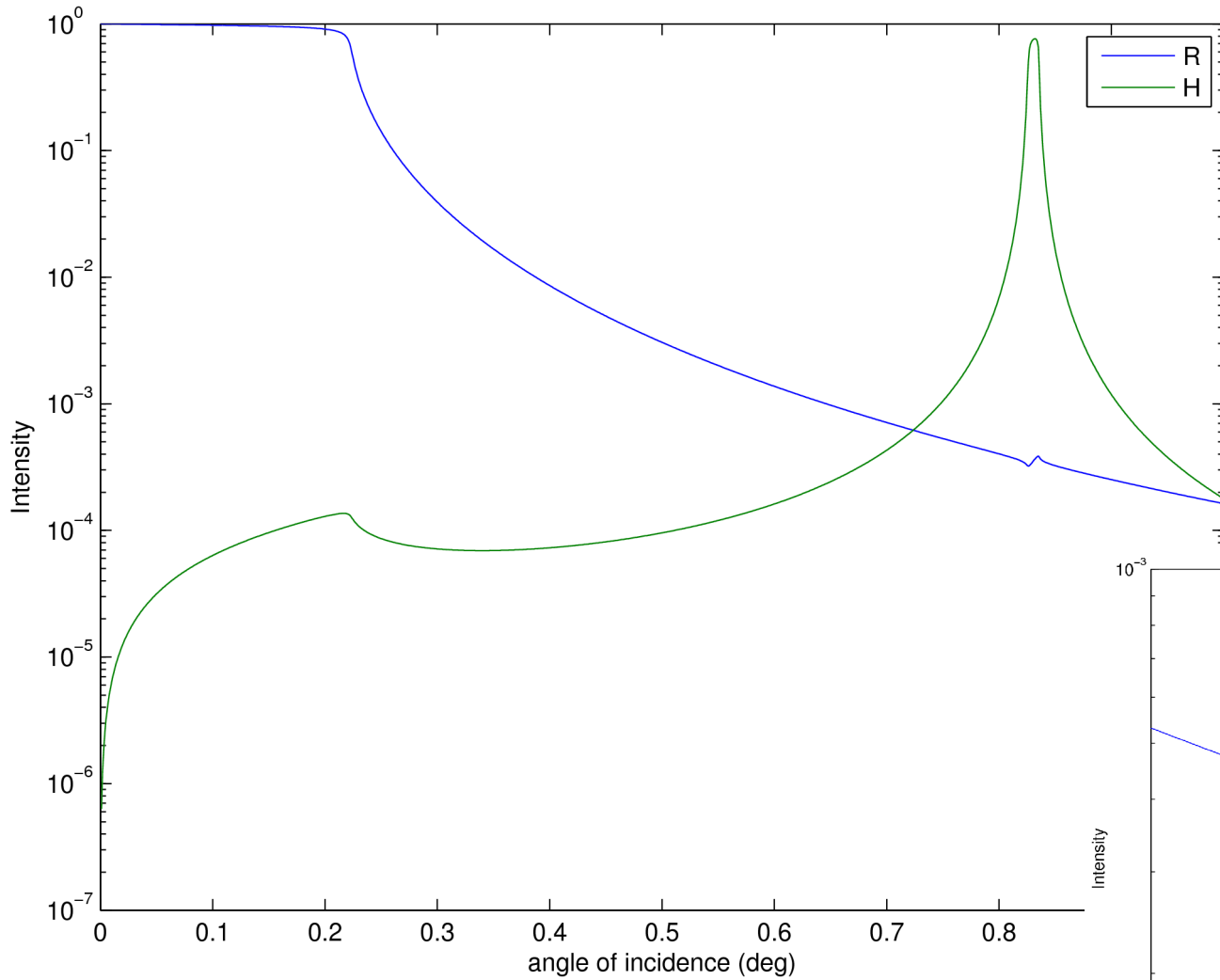
Dynamická teorie

Grazing-incidence difrakce, závislost na úhlu výstupu pro různé úhly dopadu

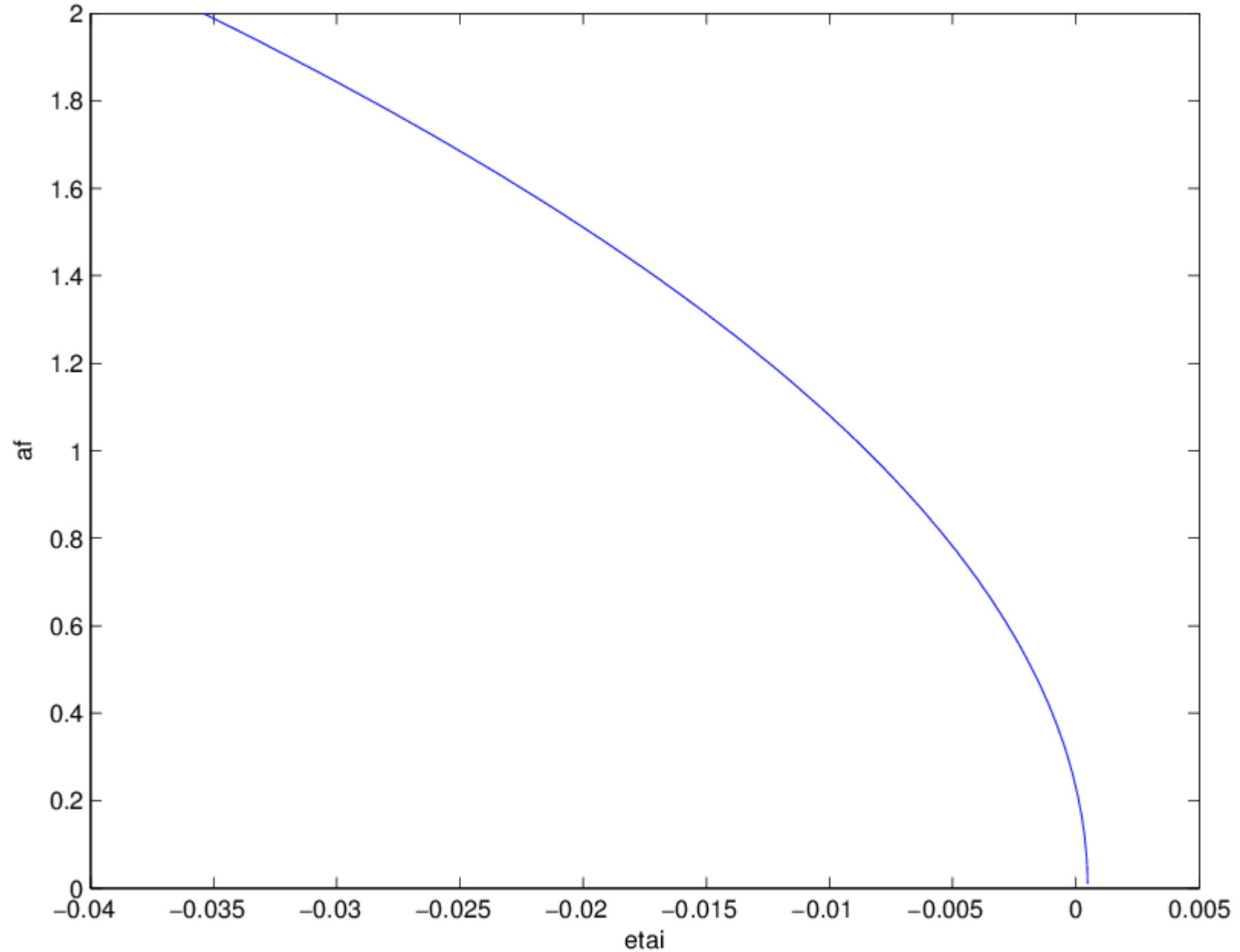
Dynamická teorie

Silně asymetrická difrakce, záření CuK α , difrakce Si 220, úhel asymetrie 22.8

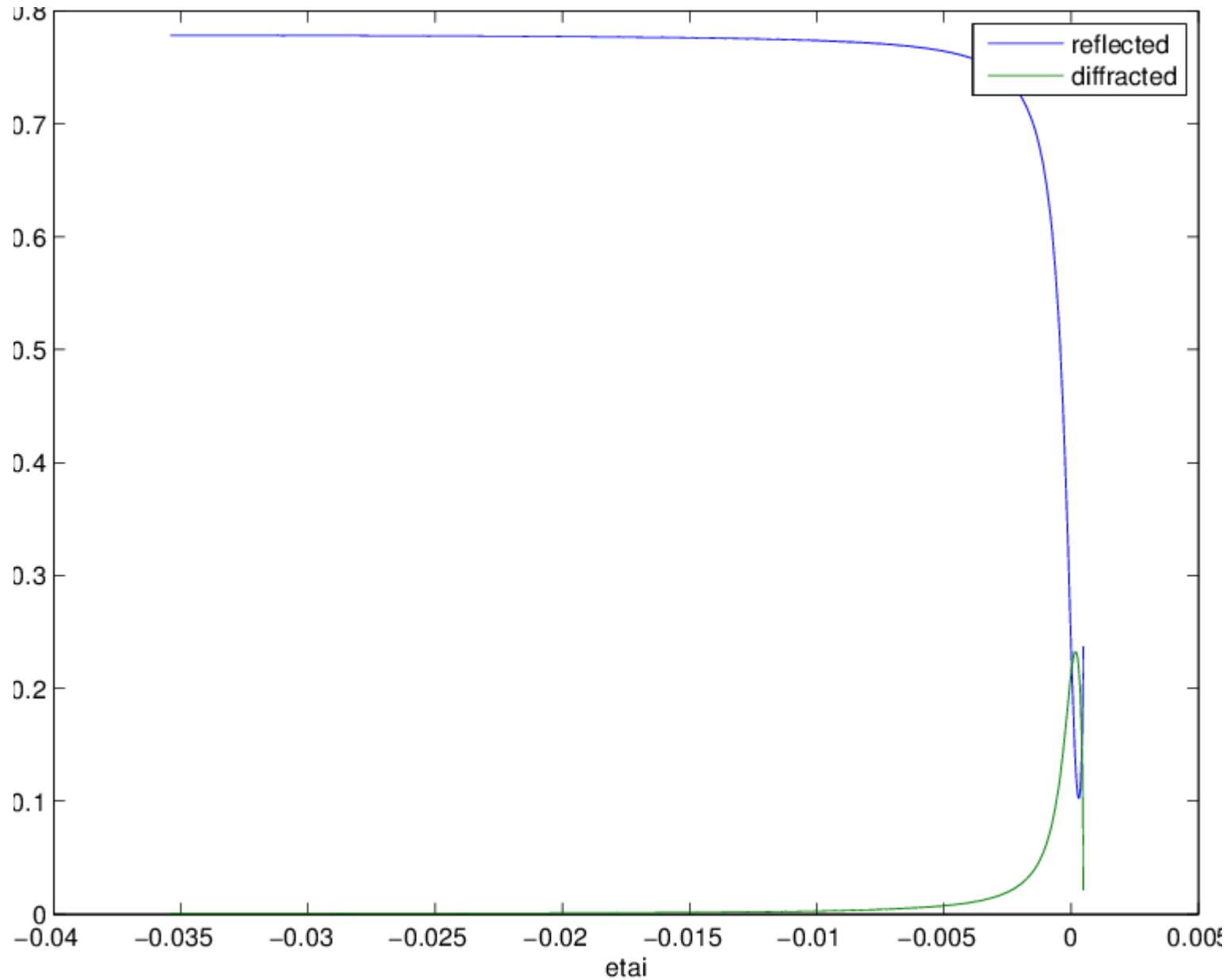
Dynamická teorie

Grazing-incidence difrakce

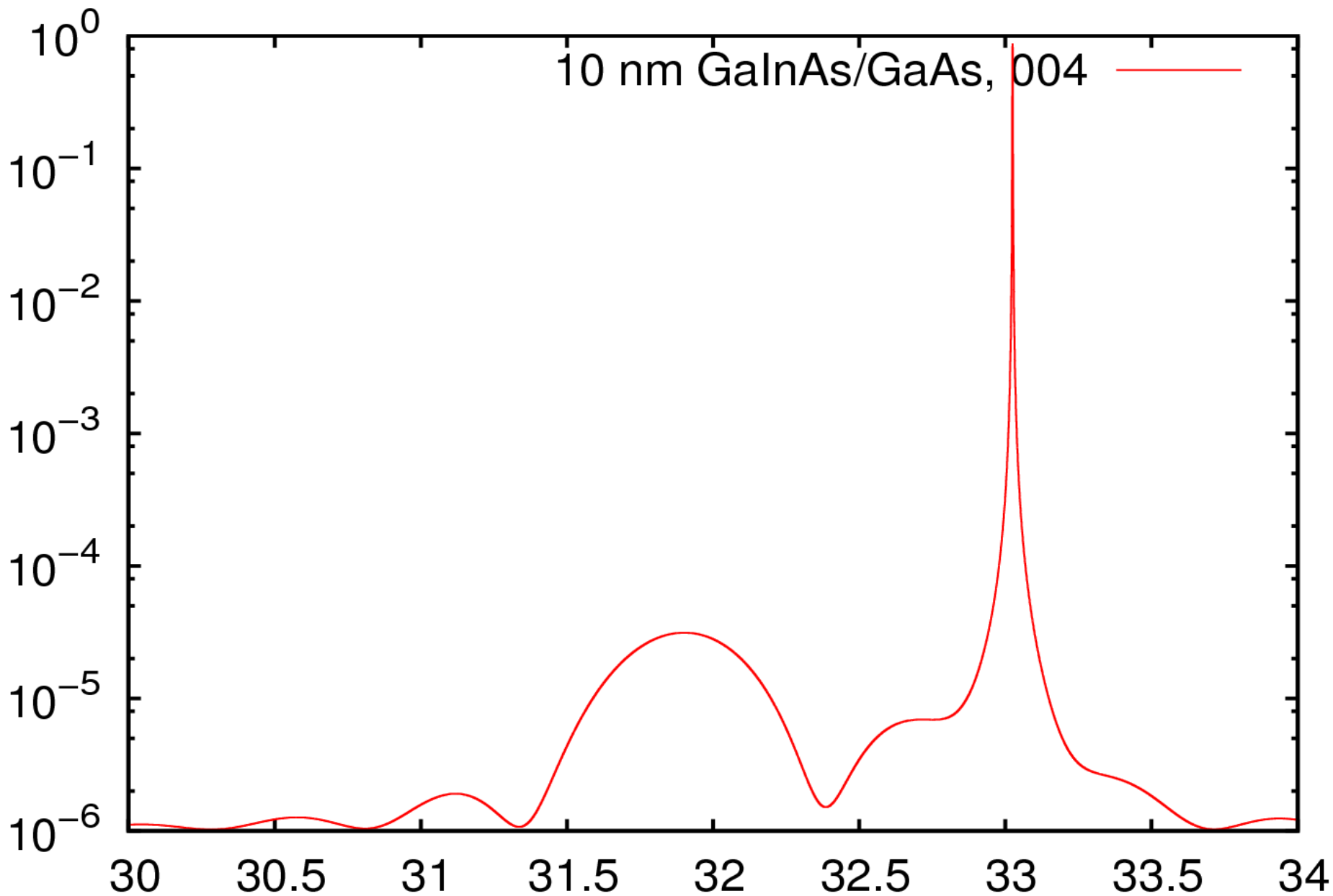
Dynamická teorie

Grazing-incidence difrakce

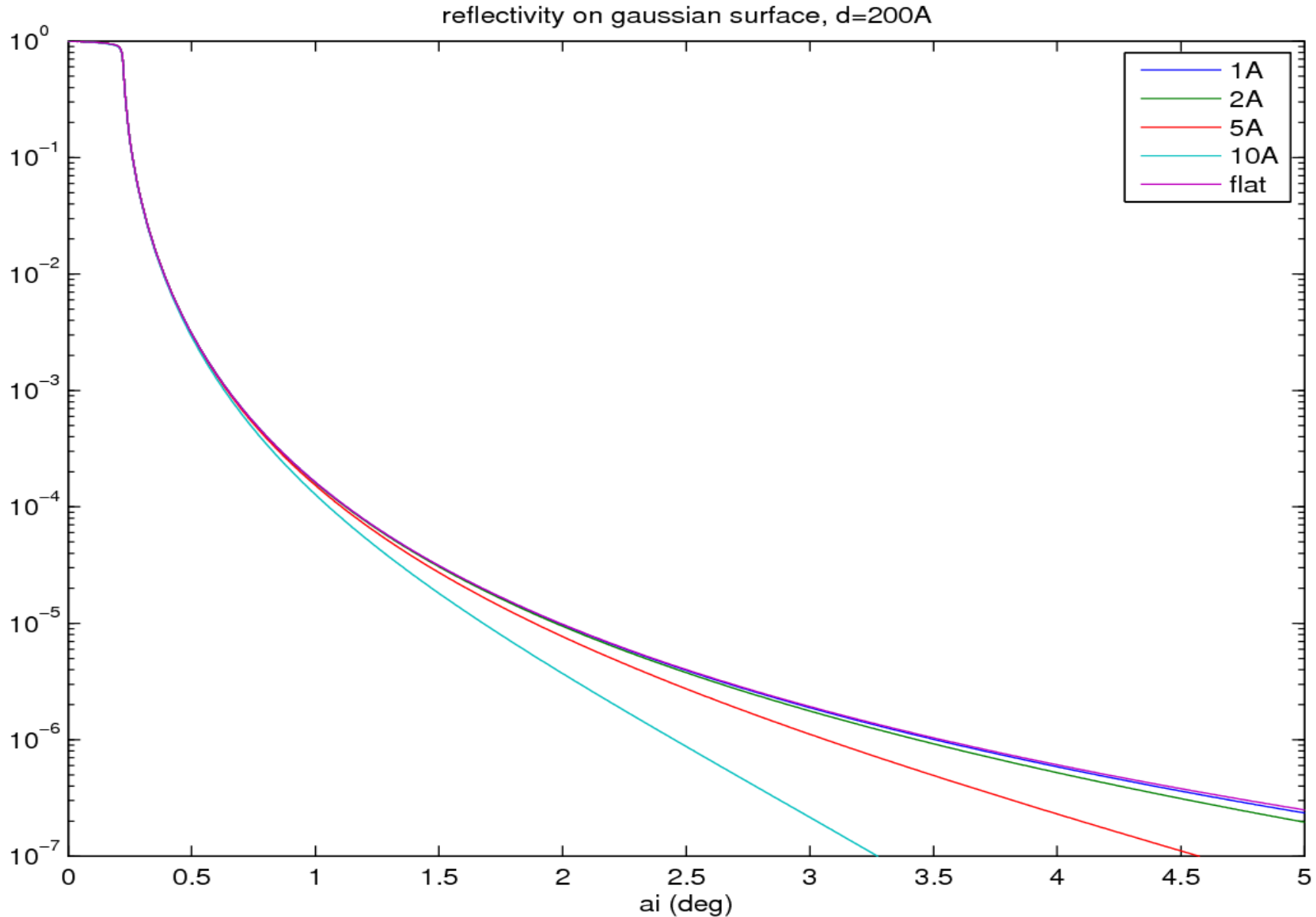
Dynamická teorie

Pseudomorfní vrstva na substrátu

Odraz na drsných rozhraních

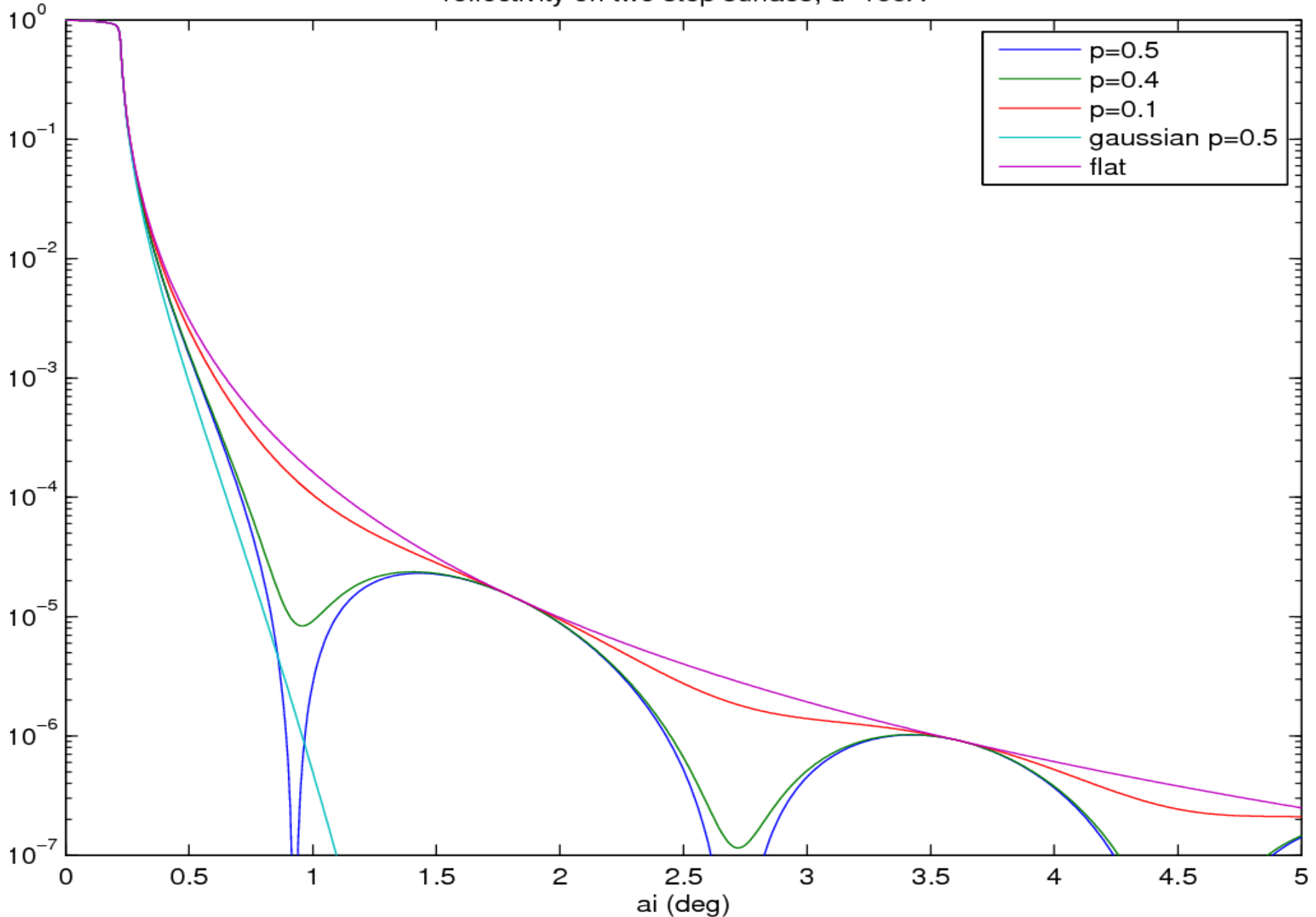
Jen substrát, různé drsnosti rozhraní, gaussovský model drsnosti, dvouúrovňové rozhraní

Odraz na drsných rozhraních

Jen substrát, různé drsnosti rozhraní, gaussovský model drsnosti, dvouúrovňové rozhraní

reflectivity on two step surface, $d=100\text{\AA}$

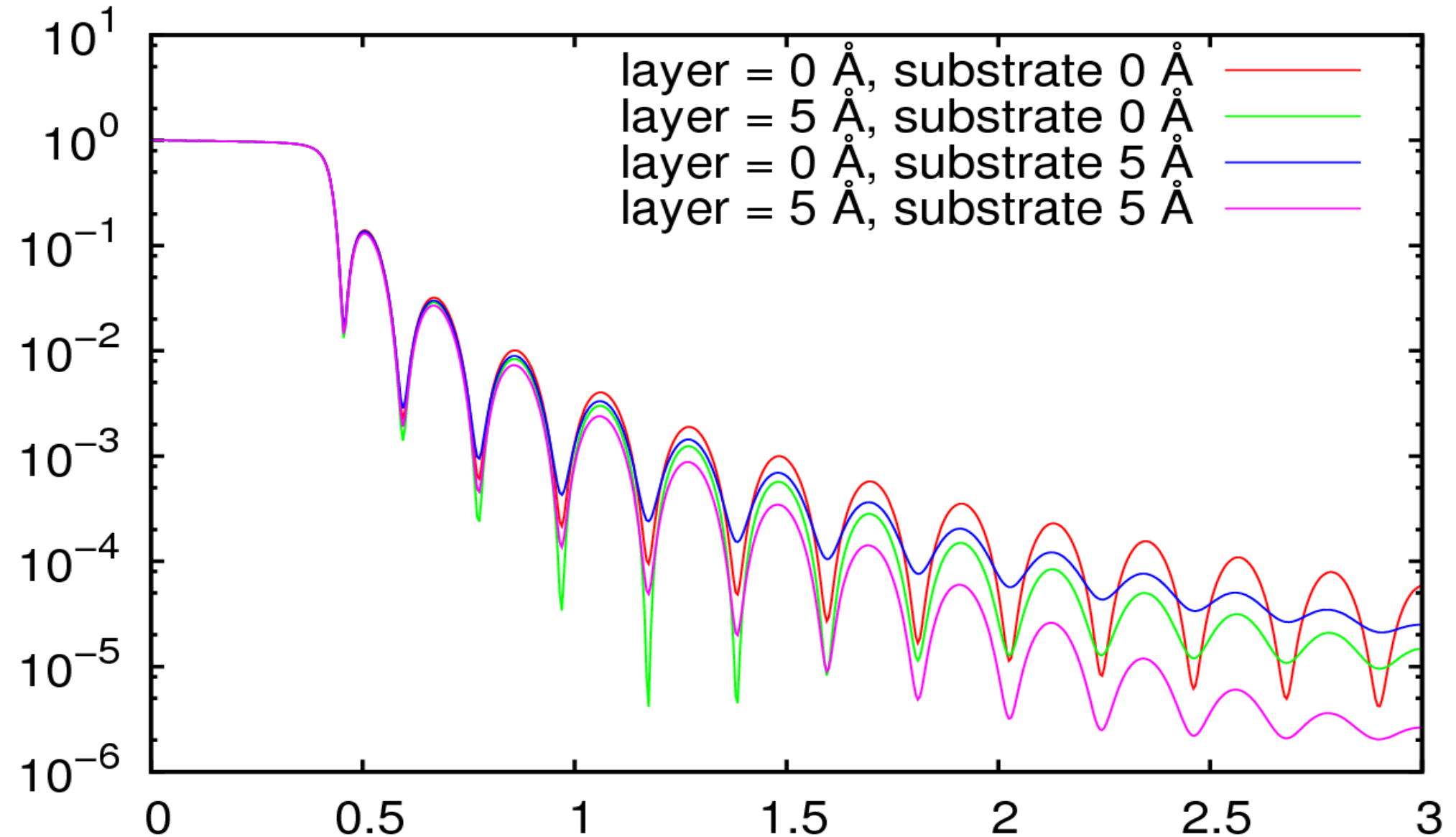

Odraz na drsných rozhraních

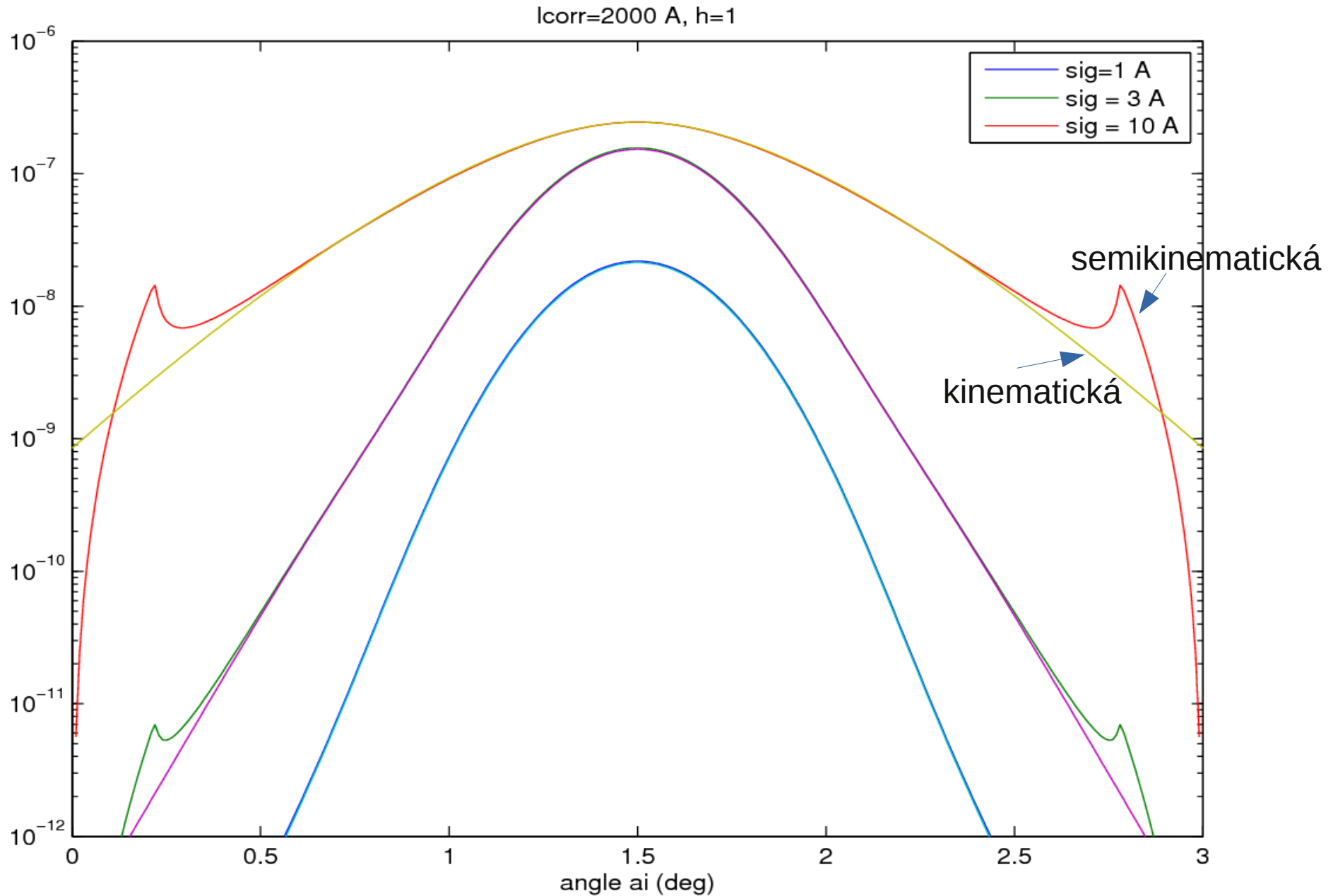
Vrstva na substrátu, různé drsnosti rozhraní, gaussovský model drsnosti

20 nm Ni/Si

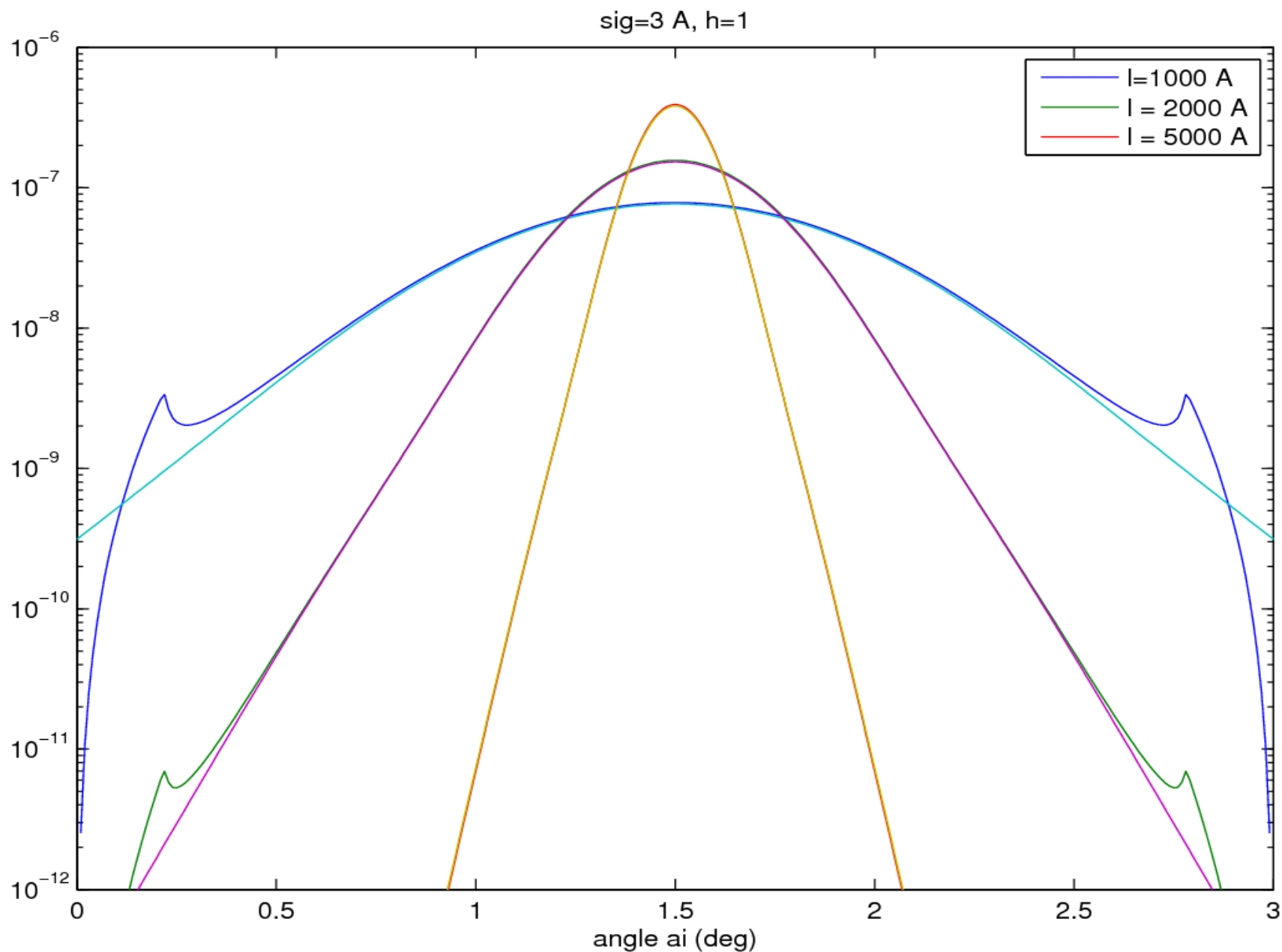
Odraz na drsných rozhraních

Nekoherentní rozptyl, různé parametry fraktálové drsnosti

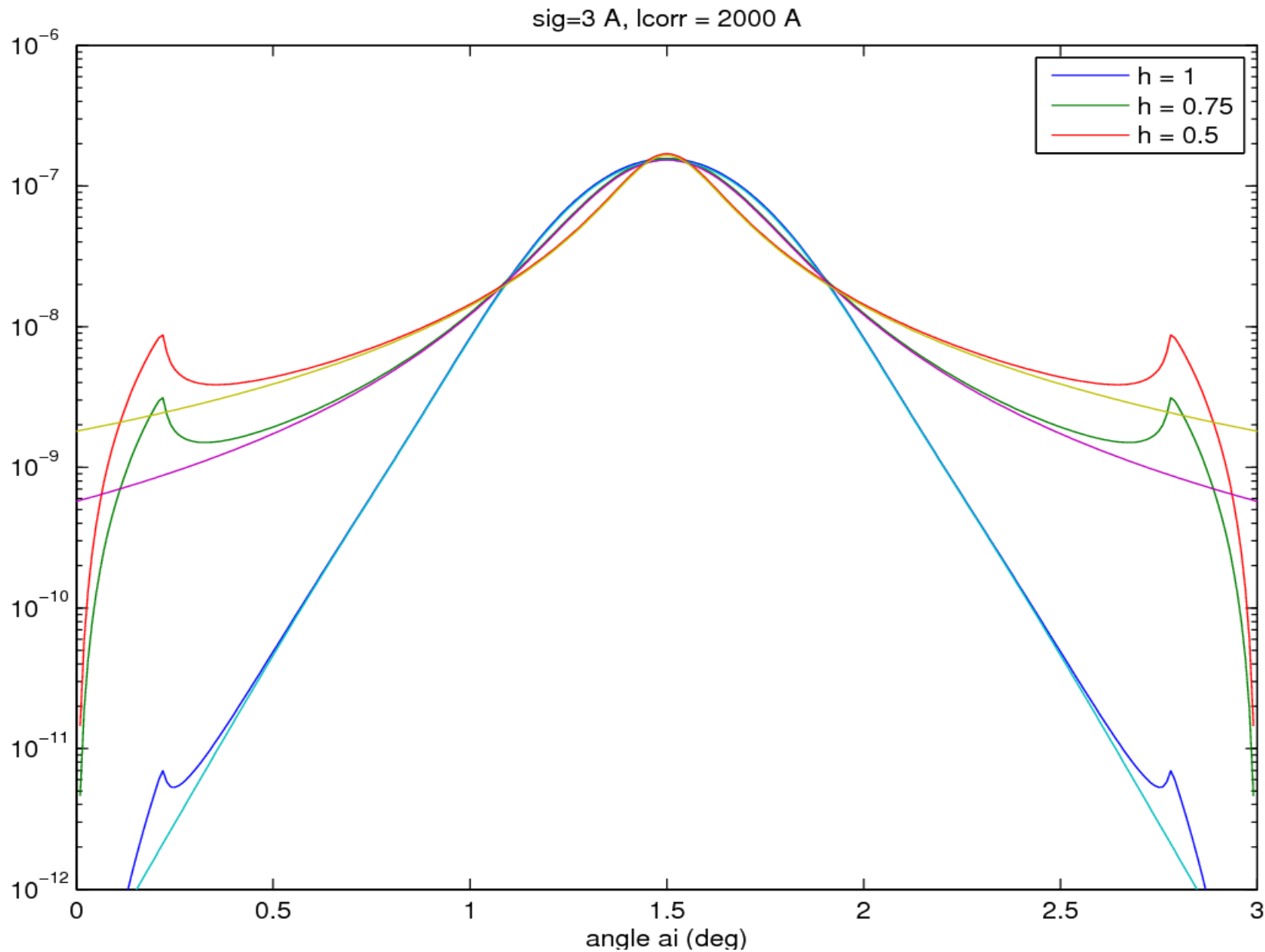
Odraz na drsných rozhraních

Nekoherentní rozptyl, různé parametry fraktálové drsnosti

Odraz na drsných rozhraních

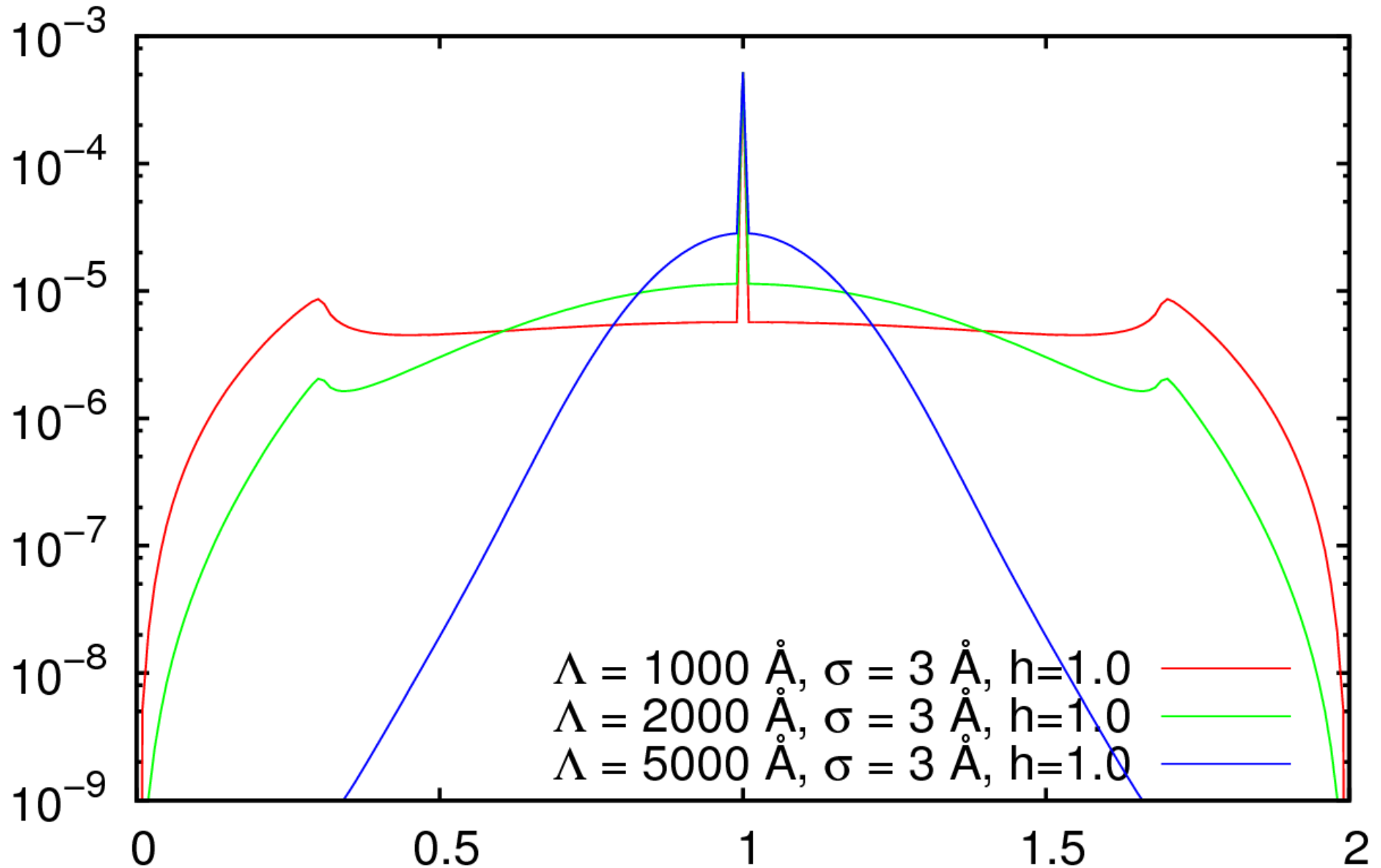
Nekoherentní rozptyl, různé parametry fraktálové drsnosti

Odraz na drsných rozhraních

Koherentní a nekoherentní rozptyl, různé parametry fraktálové drsnosti

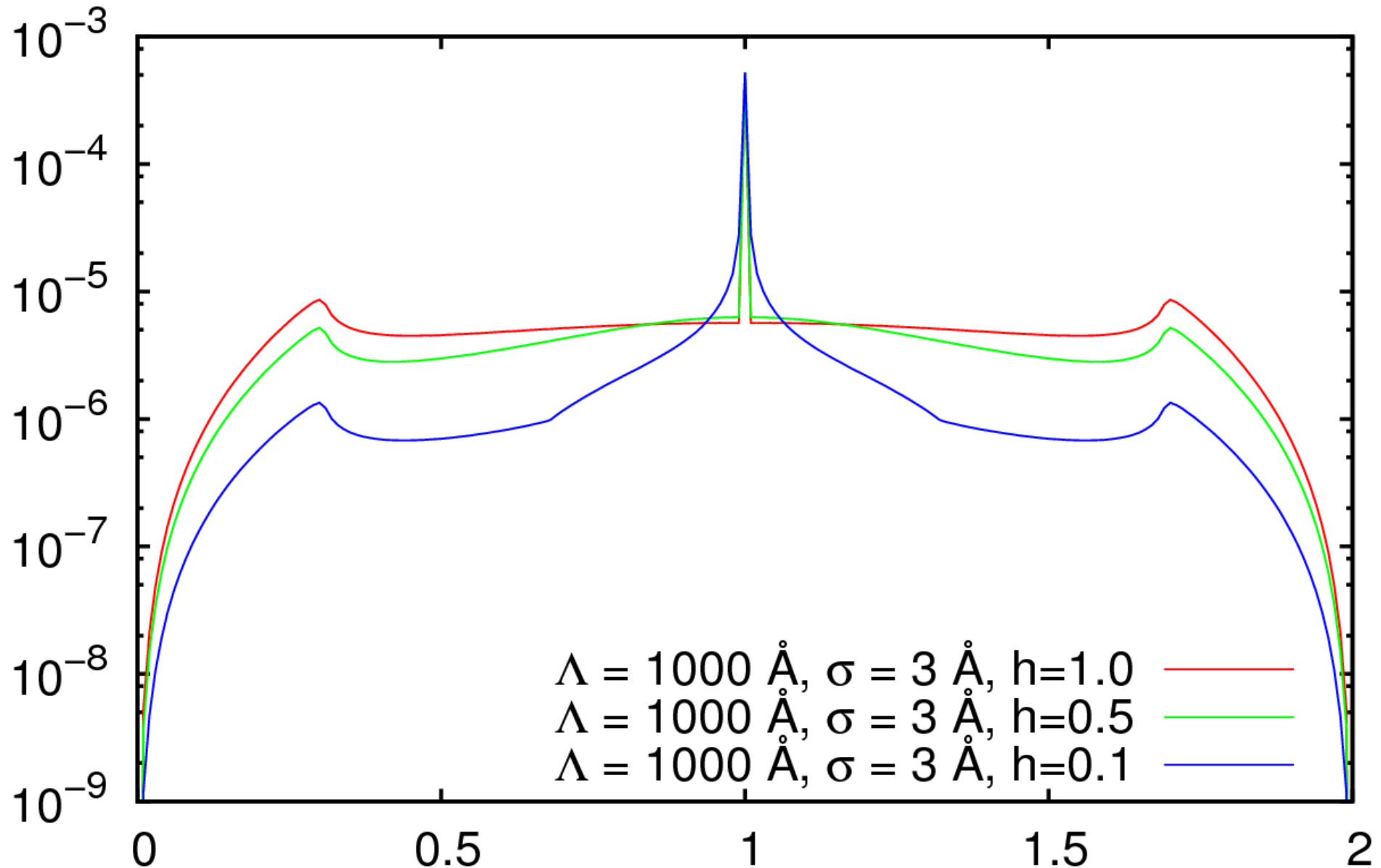
ω scan, GaAs substrate

Odraz na drsných rozhraních

Koherentní a nekoherentní rozptyl, různé parametry fraktálové drsnosti

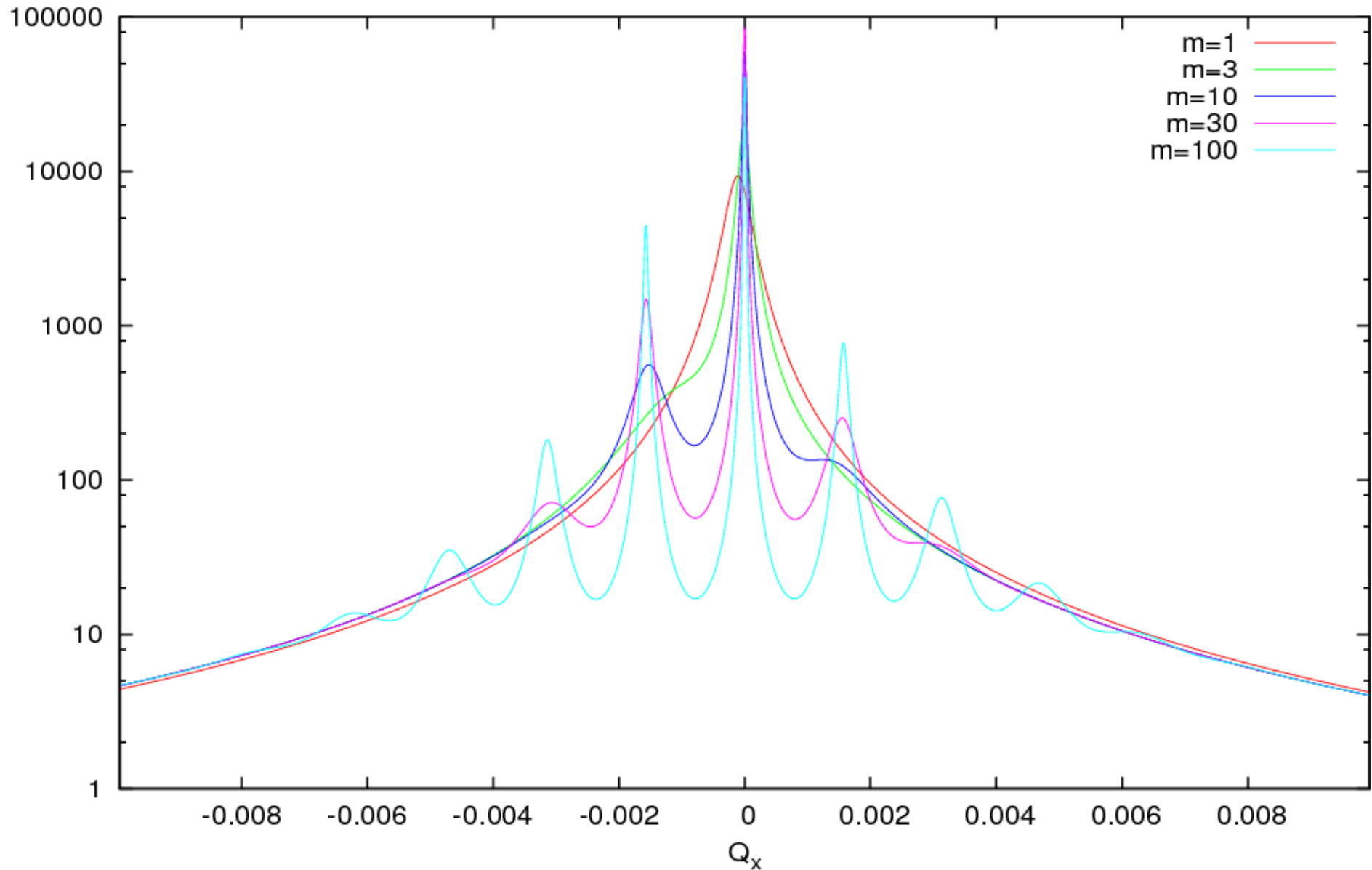
ω scan, GaAs substrate

Odraz na drsných rozhraních

Nekoherentní rozptyl, různé parametry pro vicinální povrch

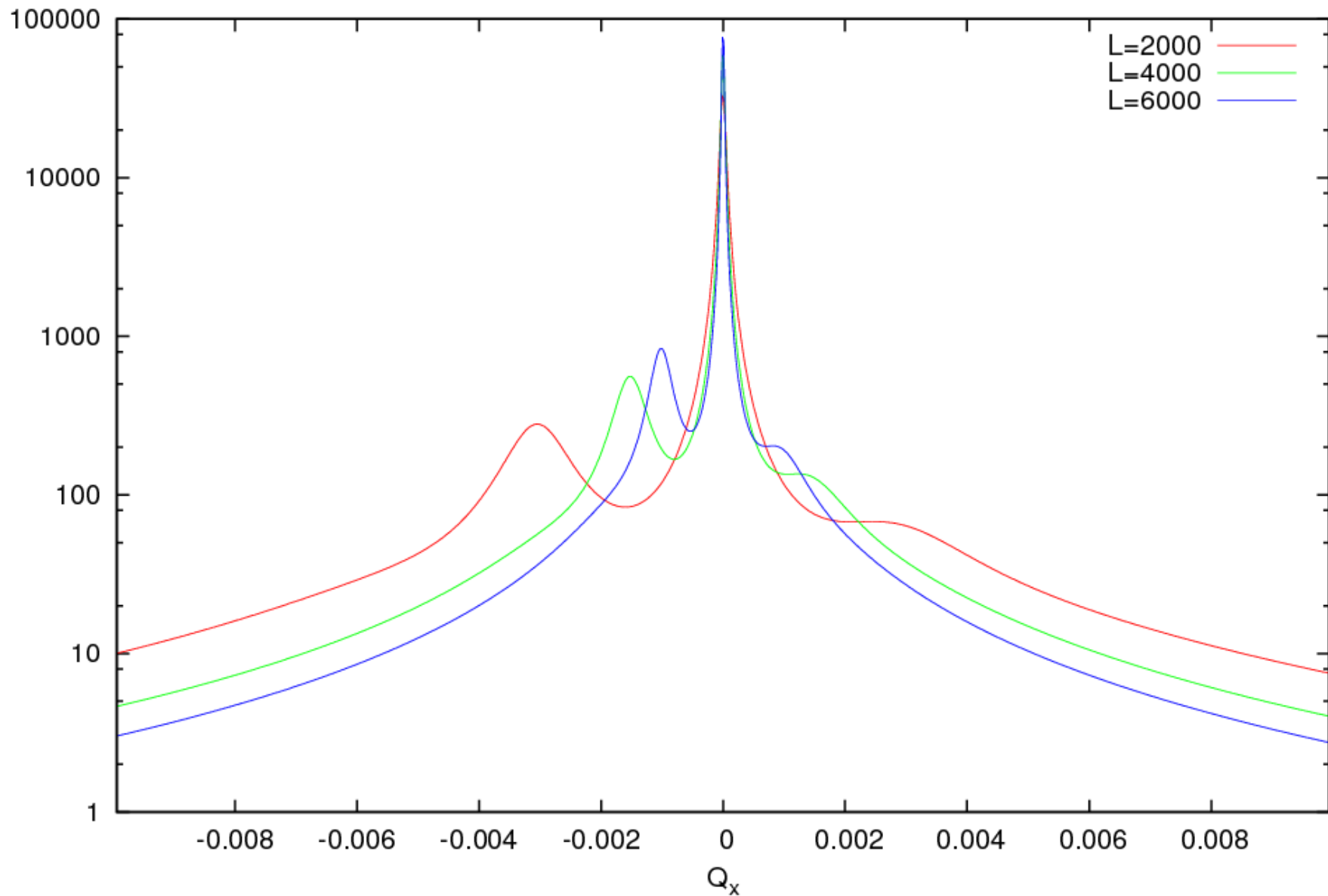
Kinematic approximation, gamma distribution, $L=4000$, $a_i+a_f=2.0\text{deg}$

Odraz na drsných rozhraních

Nekoherentní rozptyl, různé parametry pro vicinální povrch

Kinematic approximation, gamma distribution, $m=10$, $a_i+a_f=2.0\text{deg}$

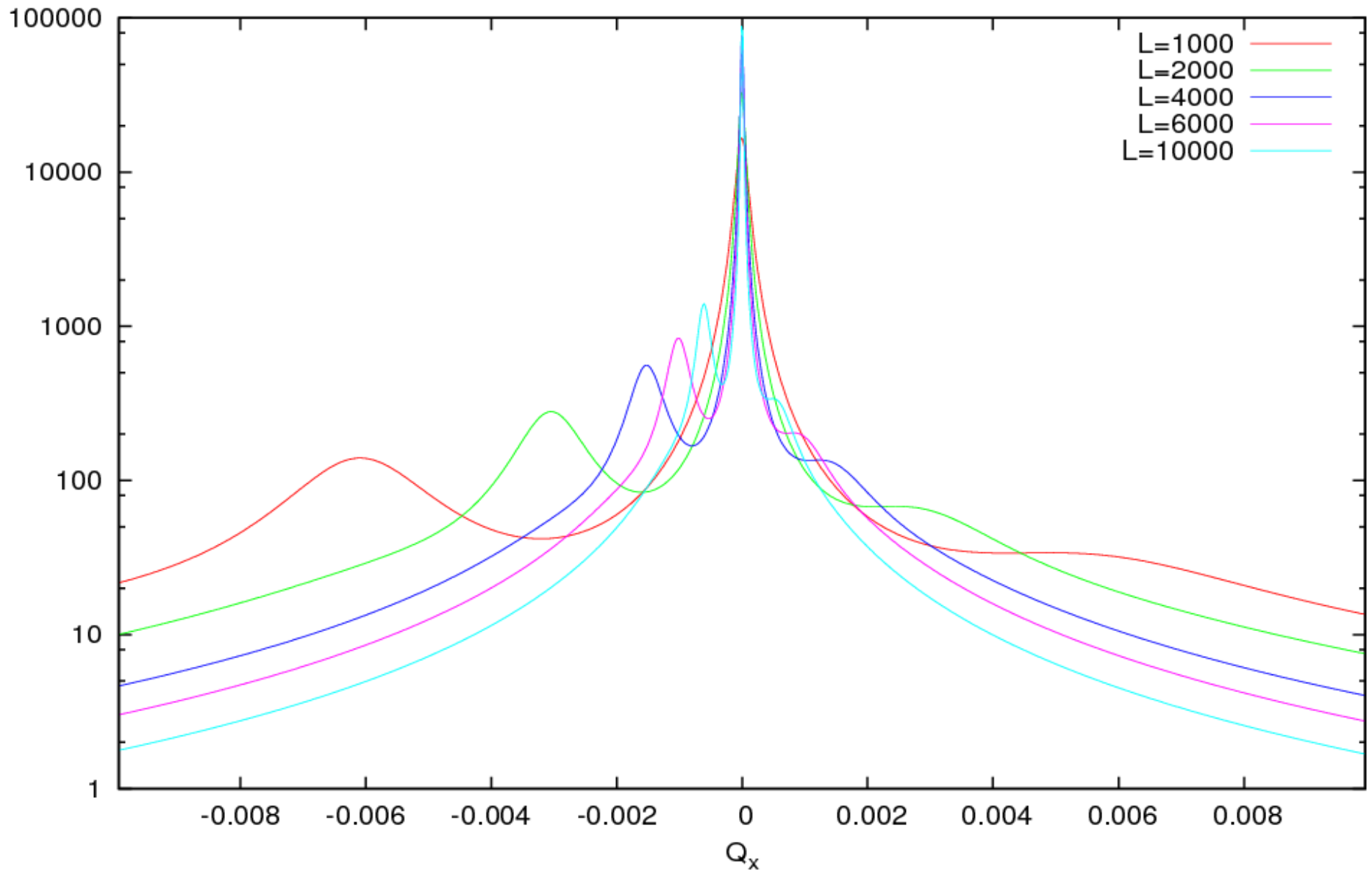

Odraz na drsných rozhraních

Nekoherentní rozptyl, různé parametry pro vicinální povrch

Kinematic approximation, gamma distribution, $m=10$, $a_i+a_f=2.0\text{deg}$

Odraz na drsných rozhraních

Nekoherentní rozptyl, různé parametry pro vicinální povrch

Semikinematic approximation, gamma distribution, $L=4000\text{\AA}$, $a_i+a_f=2.0\text{deg}$

